

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Ondřej Uličný

Právní gramotnost studentů SŠ/VŠ

**Orientace v právu prostřednictvím výuky právních
principů na gymnáziích**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.

Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 31. 7. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 159320 znaků včetně mezer.

---

diplomant/diplomantka

V Praze dne 31. 7. 2019

Tato práce vznikla v rámci projektu SVV „Právní vědomí: pojem, formování, účinky se zvláštním zřetelem k působení Listiny základních práv Evropské unie na právní vědomí v České republice“, č. 260 361.

Obsah

Diplomová práce	1
Úvod.....	5
1. Pojem právní gramotnosti z hlediska orientace v oblasti práva	7
1.1 Právní gramotnost a právní vědomí.....	7
1.2 Právní gramotnost studentů gymnázií	9
1.3 Složky právní gramotnosti studentů gymnázií	13
1.4 Orientace v právu.....	18
1.5 Význam orientace v právu.....	21
1.6 Závěr.....	25
2. Právní principy a jejich funkce z hlediska užití při výuce práva	27
2.1 Poznávací funkce právních principů.....	28
2.2 Pojem právního principu a další funkce právních principů	30
2.3 Vnitřní systém práva v pojetí Jana Wintra	32
2.5 Závěr.....	38
3. Výukové pojetí aplikace právních principů	40
3.1 Požadavky z oboru psychologie	41
3.2 Požadavky z oboru didaktiky	46
3.3 Požadavky výuky na gymnáziích	51
3.4 Výukové pojetí a Mapa právních principů	53
3.5 Závěr.....	60
Závěr.....	62
Seznam použitých zdrojů:	65
Monografie	65
Články v odborných časopisech a sbornících, kvalifikační práce	68
Internetové zdroje	68
Právní předpisy a rozhodnutí soudů	70
Seznam příloh.....	72

Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	73
Název práce v českém jazyce	73
Abstrakt v českém jazyce	73
3 klíčová slova v českém jazyce.....	74
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	75
Název diplomové práce v anglickém jazyce	75
Abstrakt v anglickém jazyce.....	75
3 klíčová slova v anglickém jazyce	76

Úvod

Jakým způsobem zajistit, aby si studenti ve výrazně omezeném čase osvojili co nejširší spektrum takových znalostí, dovedností a postojů z oblasti práva, které by jim umožnily lépe se orientovat ve světě dnešní společnosti, protkaném právními normami? To lze považovat za otázku, jakou si může pokládat mnohý pedagog zabývající se výukou práva na gymnáziu či jiné střední škole. Jedná se rovněž o otázku, která souvisí s otázkou širší a podrobnější: jak umožnit svým studentům stát se právně gramotnými členy společnosti.

Cílem této práce je nalézt způsob, který by mohl napomoci pedagogům zabývajícím se výukou práva na gymnáziích nalézt na výše uvedené otázku odpověď. Nalézt metodu, která může rozvíjení právní gramotnosti studentů zjednodušit a přinejmenším umožnit studentům se v současném, nepřehledném světě práva orientovat. A to prostřednictvím výuky právních principů.

Idea této práce vychází ze zkušenosti, kterou autor práce nabyl při výuce práva na gymnáziu v rámci fakultního projektu Street Law. Tato zkušenost zahrnovala výuku různých právních odvětví od práva občanského až po právo správní, a to v omezeném časovém rozsahu. Právě nedostatek času a prostoru autora práce vedl k úvaze nad tím, jak nejlépe seznámit studenty s „jádro“ těchto odvětví, s jejich základními charakteristikami, se znalostmi, z nichž by studenti nabyli alespoň obecnou představu o tom, co je pro jednotlivá právní odvětví typické a čím se tato odvětví odlišují od ostatních.

K úvaze, jak nejlépe dosáhnout toho, aby studenti získali přehled.

Pomůckou při dosažení tohoto cíle se stala právě výuka právních principů. Ostatně inspiraci představoval způsob výuky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy (dále jen „PF UK“), neboť v úvodu každého z hlavních předmětů vyučovaných na této fakultě se studenti seznamují se zásadami právního odvětví, jímž se daný předmět zabývá. Tomu odpovídají i zkouškové otázky.

Právní principy ovšem mohou pochopitelně pokrýt jen část probírané materie práva, a to jen v obecné rovině. I na PF UK po seznámení s principy příslušného odvětví následuje výuka konkrétních právních norem a institutů. Cílem této práce tak není zabývat se tím, zda lze prostřednictvím výuky právních principů na středních školách dosáhnout nabytí takové úrovně právní gramotnosti studenty, jež je od nich vyžadována či jež by byla ideální; je zřejmé, že osamocenou výukou právních principů toho nelze dosáhnout.

Použití právních principů při výuce však může sloužit jako prostředek k prohloubení právní gramotnosti studentů, a to zejména z hlediska jedné specifické dovednosti: orientace v právu.

Idea této práce stojí na prostém předpokladu: jestliže se student bude v oblasti práva dobře orientovat, lze předpokládat, že tato orientace mu umožní jednodušším způsobem nabývat další znalosti, což povede k získání více času na rozvoj ostatních dovedností a postojů vytvářejících v celku právní gramotnost.

Jak obsah této práce napoví, právní principy jsou vhodným prostředkem k budování dovednosti orientace v právu u studentů gymnázia. Právní věda nabízí různé způsoby využití právních principů – mezi nimi i jako metoda zjednodušeného vyjádření obsahu právního řádu. Pomocí právních principů tak lze sestavit systém práva, který není jen popisem jednotlivých odvětví, ale i vyjádřením jejich obsahu, charakteristických rysů a vzájemných vztahů a souvislostí.

Tento systém je následně možné i graficky znázornit – a vytvořit s jeho pomocí „mapu“, která studentům může při jejich snaze zorientovat se ve složitém a nepřehledném světě práva pomoci. Metoda užití právních principů při výuce práva na gymnáziích, popsána v této práci, má tak zhmotnění v učební pomůcce prozaicky nazvané Mapa právních principů.

Z výše uvedeného tak vyplývá, že zadané, obecně vymezené téma „Právní gramotnost studentů SŠ/VŠ“ je v této práci zpracováno se zaměřením především na skupinu studentů gymnázií.

Tato práce je rozdělena do tří kapitol:

První kapitola se zabývá pojmem právní gramotnosti studentů středních škol, mezi nimi zejména studentů gymnázií, stejně jako souvisejícím pojmem právního vědomí. Zvláštní důraz je pak kladen na vymezení dovednosti orientace v právu a jejího významu pro ostatní znalosti, dovednosti a postoje tvořící právní gramotnost.

Druhá kapitola je věnována problematice právních principů. A to jak z obecného hlediska, s vymezením funkcí právních principů relevantních pro obsah této práce, tak z hlediska využití právních principů při zachycení tzv. vnitřního systému práva, jak jej formuluje Jan Wintr, jehož pojetí právních principů představuje inspiraci pro tzv. výukové pojetí vnímající právní principy jako prostředky k vytvoření Mapy právních principů.

Třetí kapitola se věnuje již samotnému výukovému pojetí právních principů, formulovaném prostřednictvím vyjádření základních charakteristik a východisek Mapy právních principů, s odkazem na přílohy této práce tvořící v první řadě dvojí vyhotovení samotné Mapy právních principů, dále pak Příručku pro učitele.

1. Pojem právní gramotnosti z hlediska orientace v oblasti práva

Tato kapitola se zabývá problematikou právní gramotnosti se zvláštní pozorností věnovanou dovednosti orientace v právu, a to s cílem tuto dovednost vymezit a dále vyjádřit, v čem konkrétně spočívá její význam. Na úvod je však nezbytné vymezit pojmy, jež jsou v této práci užívány, a to zejména pojem právní gramotnosti, společně se souvisejícím pojmem právního vědomí, a tím popsat předmět zkoumání v té nejobecnější rovině (podkapitola 1.1); dalším krokem je zúžení předmětu zkoumání na množinu právní gramotnosti studentů středních škol, respektive gymnázií, společně s odůvodněním tohoto kroku (podkapitola 1.2); takto zúženým předmětem se již lze zabývat více do hloubky a odhalit tak jednotlivé složky právní gramotnosti studentů gymnázií (podkapitola 1.3); po seznámení s jednotlivými znalostmi, dovednostmi a postoji se lze zaměřit na střed zájmu této práce, tj. dovednost orientace v právu (podkapitola 1.4); po jejím vymezení je rovněž záhodno zabývat se jejím významem (podkapitola 1.5); a následně shrnout zjištěné poznatky a vztáhnout je k cíli této práce (podkapitola 1.6).

1.1 Právní gramotnost a právní vědomí

Právní gramotnost lze definovat mnoha způsoby. Za definici ustálenou v českém prostředí – byť v malém měřítku, neboť publikací zabývajících se obecně právní gramotností není mnoho¹ – lze považovat definici, jež právní gramotnost vymezuje jako „*schopnost porozumět slovům použitým v právním kontextu, vyvodit z nich [odpovídající] závěry, a posléze na základě těchto závěrů [přiměřeným způsobem] jednat*“.² Z této definice vyplývá, že prvotní součástí právní gramotnosti je schopnost porozumět slovům „právního jazyka“, tj. právním pojmům, přisoudit tedy jednotlivým pojmům takový význam, jaký s nimi spojuje právní řád. Pro tuto součást právní gramotnosti se tak jeví více než přiléhavá jazykově založená metafora, dle níž lze právní gramotnost přirovnat k jazyku cizí země s tím, že těm, kdo trpí nedostatkem právní gramotnosti,

---

¹ Zejména URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* [online]. 2015. 61(3). s. 171-215.

² Jedná se o definici kanadské advokátní komory (Canadian Bar Association) z roku 1992, jež v originále zní „*The ability to understand words used in a legal context, to draw conclusions from them, and then to use those conclusions to take action.*“ Viz. ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy : An Introduction to Legal Studies* [online]. Edmonton, AB: AU Press. 2014.; český doplněný překlad vychází z URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 172.

se může svět práva zdát stejně cizí jako země, jejíž jazyk jedinec neovládá.³ Na metaforu světa práva jakožto cizí země navazuje tato práce v úvodu kapitoly 3.

Dle výše uvedeného pojetí však právní gramotnost nezahrnuje pouhé znalosti práva nutné k porozumění významu právního pojmosloví a pochopení práv, která jedinci náleží, nýbrž i dovednost tato práva uplatnit a zároveň i vnitřní přesvědčení, že je smysluplné tato práva vymáhat.⁴

Tím se výrazně liší od obecně přijímaného pojetí pojmu právního vědomí, jemuž je v českém prostředí věnováno výrazně více pozornosti. V rámci právního vědomí lze rozlišovat dvě složky: znalost práva a mínění o právu.⁵ Zejména dovednosti spojené s oblastí práva (viz. podkapitola 1.3) tak zůstávají z pojetí právního vědomí zcela vyňaty a tím se i ocitají mimo hlavní pozornost společnosti. Mezi nimi i dovednost orientace v právu, jež je středem pozornosti této práce.

Mezi pojmy právní gramotnosti a právního vědomí lze však nalézt obsahový průnik, na jehož základě lze dle názoru autora této práce uvažovat o možnosti vycházet při rozboru pojmu právní gramotnosti i z literatury zabývající se pojmem právního vědomí. Tímto průnikem je jedna ze tří složek právní gramotnosti a jedna ze dvou složek právního vědomí: znalost práva.

Existence tohoto průniku není bez významu, naopak – v podkapitole 1.4 se poznatky odborné veřejnosti k pojmu právního vědomí ukazují jako zajímavá inspirace pro určení rozsahu znalostí nezbytných pro osvojení si dovednosti orientace v právu. Ostatně příslušní autoři hovoří o orientaci v právu i v souvislosti s právním vědomím, se snahou tuto dovednost podřadit pod znalostní složku právního vědomí.⁶

Závěrem této podkapitoly je namístě vyzdvihnout význam právní gramotnosti, který je značný, ačkoliv samotný pojem právní gramotnosti je spíše opomíjen. Archie Zariski ve své knize *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*⁷ tento význam vyjadřuje v souvislosti s významem obecné gramotnosti. Ta jednotlivci umožňuje efektivněji ovlivňovat společnost. Tento vliv je ještě významnější v případě právní gramotnosti, neboť společenské vztahy jsou výrazně

---

³ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*, s. 21.

⁴URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 172.

⁵URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Praha: Leges, 2013, s. 22.

⁶Tamtéž, s. 24.

⁷ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies* [online]. Edmonton, AB: AU Press. 2014.

regulovány psaným právem. Nedostatek právní gramotnosti může vést ke strachu a nedůvěře v právo.⁸

Právní gramotnost – oproti právnímu vědomí – zdůrazňuje dovednost jednat odpovídajícím způsobem v reakci na problémy související s právem. Tuto dovednost lze považovat za součást pojetí členství v určité komunitě – v tomto případě se jedná o komunitu, jejíž vztahy jsou regulovány právem. Právní gramotnost umožňuje stát se plnohodnotným členem této komunity, tedy plnohodnotným členem společnosti.⁹ Neznalost práv může vést k jejich nedostatečné ochraně, zatímco dostatečné povědomí o právu, resp. existenci práv a povinností, může mít za následek zjednodušení možnosti jejich uplatnění a tím i dosahování spravedlnosti.¹⁰ Právní gramotnost tak představuje významný prostředek pro zvýšení úrovně životního standardu populace.¹¹

1.2 Právní gramotnost studentů gymnázií

Na úvod lze uvést, že v ideálním případě by snaha osob zabývajících se právní gramotností měla vést ke zlepšení či udržení úrovně právní gramotnosti u všech obyvatel České republiky.

Jak je blíže popsáno níže, studenti středních škol mají však oproti zbytku populace specifické postavení, které umožňuje v jejich případě působit na zlepšení či udržení úrovně právní gramotnosti lépe a efektivněji, než jak je tomu u ostatních skupin obyvatelstva.

Dle Statistické ročenky České republiky 2018, podávající mimo jiné statistický přehled demografických ukazatelů za rok 2017, představovala skupina předpokládaných¹² studentů středních škol, tj. mladých lidí ve věku 15-19 let, přibližně 4,3 % celkové populace České republiky. Konkrétně jich zde dle této ročenky ke dni 31.12.2017 žilo 462.200.¹³ Přibližně 4 % populace se na první pohled nemusí zdát jako příliš významná část, to je však dáno mimo jiné obecným stárnutím populace.¹⁴

---

⁸ ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy : An Introduction to Legal Studies*, s. 20.

⁹ Tamtéž, s. 22.

¹⁰ MARZOOGHI, Rahmatallah et. al. Comparative Study of Legal Literacy Level of the Elementary and Secondary School Teachers. *Journal of Politics and Law* [online]. 2016, 9(9), s. 119-125.

¹¹ Tamtéž.

¹² Autor zde bere v úvahu skutečnost, že ne všichni obyvatelé České republiky v uvedeném věkovém rozpětí jsou studenty středních škol.

¹³ *Statistická ročenka České republiky 2018* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018, s. 128.

¹⁴ Např. v roce 1955 činil podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 let přibližně 26 %, zatímco podíl obyvatel ve věkové skupině 65+ let činil přibližně 9 %; v současnosti se tento trend zcela obrátil, neboť v roce 2017 již podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 let činil pouhých 15,7 % na celkové populaci, zatímco podíl obyvatel ve věkové skupině 65+ let již v tomtéž roce činil 19,2 %. Takový vývoj nezbytně týká i výše uvedené skupiny mladých lidí

Tato významná skupina středoškolských studentů se ve vztahu k právní gramotnosti nachází ve specifické situaci. Jak popsali autoři článku *Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání*, lze rozeznat několik faktorů působících na mladé lidi¹⁵ při získávání právní gramotnosti, mezi něž lze řadit např. vliv rodiny a vrstevníků, činnost veřejných institucí či subjektů poskytujících neformální vzdělávání, a zejména pak vzdělávání formální (tj. vzdělávání realizované ve vzdělávacích institucích, zpravidla ve školách).¹⁶¹⁷ Při snaze nalézt způsob, jak nejlépe působit na možnost zvyšování úrovně právní gramotnosti mladých lidí, došli autoři této publikace k závěru, v němž „identifikovali formální vzdělávání jako oblast, ve které přednostně stojí za to usilovat o změnu. /.../ Formálním vzděláváním projde každý mladý člověk, přes 90 % absolvuje i střední školu a stráví tedy ve škole minimálně 13 let. Stát má k dispozici rozsáhlou školskou síť a zaměstnává mnoho pedagogů, české školy jsou v naprosté většině v rukou veřejné moci a i soukromé školy musí respektovat pravidla stanovená parlamentem a MŠMT“.¹⁸ Z uvedeného vyplývá, že ve vztahu k aplikaci nového možného způsobu výuky práva za účelem zvýšení úrovně právní gramotnosti se studenti středních škol nacházejí v ideálním postavení. Oproti části populace, která již oblast formálního vzdělávání absolvovala, mají přístup k faktoru působícímu na zvyšování úrovně právní gramotnosti, který lze nejefektivněji pozitivně ovlivnit.

Absolventi formálního vzdělávání dle názoru autora této práce již budou pravděpodobně zvyšovat vlastní právní gramotnost svépomocí, za užití internetu či v lepším případě určitého způsobu neformálního vzdělávání. Případně budou spoléhat na faktory rodiny a vrstevníků, či na vlastní znalosti nabyté během času stráveného ve škole – zde je však namístě poznamenat, že velká část populace absolvovala střední školu za jiného politického režimu, který vkládal důraz na odlišné hodnoty. U těchto skupin obyvatelstva je tak podstatně obtížnější plošně působit na udržování a zvyšování úrovně právní gramotnosti, než jak je tomu v případě studentů středních škol.

---

ve věku 15-19 let. Zdroj: *Statistická ročenka České republiky 2018* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018, s. 125 a 130.

¹⁵ V předmětném článku je pojem „mladých lidí“ vymezen širěji než jen na množinu studentů středních škol. Viz. URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 172-173.

¹⁶ Viz. URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 188-198;

¹⁷ Definice formálního vzdělávání vychází ze Strategie celoživotního učení ČR. Viz. *Strategie celoživotního učení ČR* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007, s. 9.

¹⁸ URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 198-199.

Metoda výuky nastíněná v následujících kapitolách této práce, spočívající ve vyjádření srozumitelné podoby právního řádu prostřednictvím právních principů, není pro výše uvedenou absolventskou část populace vhodná. Tento způsob výuky nemůže z hlediska budování právní gramotnosti být aplikován samostatně. Hlavním cílem je zde působení na nabytí a rozvíjení dovednosti orientace v právu a v té souvislosti zjednodušení procesu osvojení si dalších znalostí, dovedností a postojů tvořících právní gramotnost. Na tyto ostatní prvky právní gramotnosti je však třeba působit dalšími výukovými metodami, ze samostatného vyjádření právního řádu prostřednictvím právních principů není zřejmý konkrétní obsah právních norem a právních institutů. Samotné vnímání právního řádu prostřednictvím obsahu pracovněprávního principu ochrany zaměstnance¹⁹ toho mnoho nenapoví o současné výši minimální mzdy.²⁰

Aplikace právních principů je tak nejvhodnější při dlouhodobé, systematické výuce. Lze tak uvažovat o promítnutí do neformálního vzdělávání, ovšem jak plyne z výše uvedených poznatků autorů článku *Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání*, nejefektivnější ze strany plošného působení je zaměřit se na oblast středoškolského vzdělávání.

Závěrem je nezbytné dodat, že konkrétní podoba metody výuky popsána v této práci, tj. konkrétní podoba Mapy právních principů a způsobu její aplikace při výuce, je určena primárně pro výuku práva na gymnáziích. Toto určení vyplývá z rozsahu výuky práva na jednotlivých středních školách – ten se totiž nutně liší. Rozdíly mezi jednotlivými školami není možné touto prací postihnout, lze se však přizpůsobit jednomu druhu střední školy. A gymnázium je v tomto případě nejvhodnější volbou.²¹

Podoba středního vzdělávání obecně je upravena primárně ve školském zákoně²² a dále v rámci systému kurikulárních dokumentů, mezi které se řadí Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá kniha)²³, jež společně se školským zákonem formuluje principy kurikulární politiky, a rámcové vzdělávací programy, přičemž ve středu pozornosti této práce se nachází

---

¹⁹ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006 (dále citováno jako „WINTR, Jan. *Říše principů*“), s. 172.

²⁰ Viz. § 111 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, a nařízení vlády č. 273/2018 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ Tuto volbu rovněž odůvodňuje skutečnost, že idea této práce vychází z vlastních zkušeností autora této práce při výuce na gymnáziu. Tato zkušenost nutně ovlivňuje výslednou formu metody výuky popsané v druhé a třetí kapitole této práce, neboť mínění o tom, jakým způsobem by tato metoda měla být aplikována, je bezpochyby formováno očekáváním týkajícím se časové dotace, struktury témat a dalších faktorů ovlivňujících výuku, jež vyplývá primárně ze získané zkušenosti. Tato zkušenost je pak spojena výhradně s výukou na gymnáziu.

²² § 57 an. zákona č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

²³ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia²⁴ (dále jen „RVP G“). Rámcové vzdělávací programy obecně formulují závazné zásady a rámce vzdělání pro vymezené etapy vzdělávání. Tyto zásady a rámce jsou pak každou jednotlivou školou konkretizovány prostřednictvím školních vzdělávacích programů.²⁵

V RVP G jsou stanoveny cíle vzdělávání na čtyřletých gymnáziích²⁶, mezi které se řadí vybavení studentů širokým vzdělanostním základem na úrovni popsané v tomto rámcovém vzdělávacím programu, připravit studenty k celoživotnímu učení a uplatnění v profesní, občanské a osobní oblasti a vybavit je tzv. klíčovými kompetencemi.²⁷ Mezi tyto klíčové kompetence lze řadit mimo jiné vědomosti, dovednosti či postoje, „*kteře jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě*“.²⁸ RVP G tak stanovuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by měl absolvent čtyřletého gymnázia v ideálním případě dosáhnout.²⁹ Za tímto účelem RVP G upřesňuje závazný vzdělávací obsah, rozčleněný do jednotlivých vzdělávacích oblastí.³⁰ Tyto oblasti poslouží jako podklad k formování výukového pojetí v podkapitole 3.3. této práce.

Oblast středního odborného vzdělávání se již na úrovni jednotlivých rámcových vzdělávacích programů v otázce rozsahu výuky práva podstatně liší. Jako příklad lze uvést *Rámcový vzdělávací program 63-51-J/01 Obchodní škola*, dle něhož je mezi vzdělávací oblasti řazena i oblast *Ekonomika a právo*.³¹ V případě např. *Rámcového vzdělávacího programu 53-41-J/01 Zubní instrumentárka* tato oblast pochopitelně chybí.³² Gymnázia tak jako v určité míře uniformní druh středního vzdělávání velkého významu³³ představují ideální volbu pro zaměření cílů této práce.

---

²⁴ BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007.

²⁵ BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 5.

²⁶ RVP G se vztahuje na výuku na čtyřletých gymnáziích, stejně jako na vyšším stupni víceletých gymnázií. Hovoří-li tak tato práce o čtyřletých gymnáziích, jsou tím myšleny i vyšší stupně víceletých gymnázií. Viz. BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 6.

²⁷ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 8.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž, s. 6.

³⁰ Tamtéž, s. 6, 11.

³¹ *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 63-51-J/01 Obchodní škola* [online]. Praha: MŠMT, 2009, s. 29-34.

³² *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 53-41-J/01 Zubní instrumentárka* [online]. Praha: MŠMT, 2009.

³³ Dle vývojové ročenky školství 2007/2008-2017/2018 bylo ve školním roce 2017/2018 v celé České republice 358 středních škol odpovídajících gymnáziím. Viz. *Vývojová ročenka školství 2007/2008-2017/18* [online]. Kapitola B5, oddíl 2. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018, list B5.2.2.

1.3 Složky právní gramotnosti studentů gymnázií

Lze rozeznat tři složky právní gramotnosti: znalosti, dovednosti a postoje. S ohledem na studenty gymnázií tomu odpovídají i vzdělávací cíle středního vzdělávání stanovené zákonem č. 561/2005 Sb., v platném znění.³⁴ Tytéž složky jakožto teoretický obsah pojmu právní gramotnosti jsou pochopitelně shodné jak pro množinu studentů gymnázií, tak pro zbývající část populace. Jelikož jediným předmětem zkoumání této práce je výhradně právní gramotnost studentů gymnázií, bude tento úžeji vymezený pojem pro zjednodušení nadále v textu označován jako „**právní gramotnost**“.

V souvislosti se zájmem o složky právní gramotnosti lze rovněž odkázat na pojetí právní gramotnosti mladých lidí popsané v průzkumu zvaném *Measuring young people's legal capability*³⁵ (dále jen „MYPLC“), jenž proběhl ve Velké Británii v roce 2009 s cílem nabytí lepšího porozumění složkám právní gramotnosti za účelem zjištění míry potřeby veřejného vzdělávání mladých lidí v oblasti práva, a jehož pojetí pojmu právní gramotnosti se obsahově v podstatných znacích shoduje s pojetím definice pojmu právní gramotnosti popsané v podkapitole 1.1.³⁶ Tento průzkum slouží jako významný zdroj informací o právní gramotnosti, neboť se jednak zaměřuje na lidi ve věku 15-25 let,³⁷ což z větší části odpovídá věkové skupině studentů gymnázií v České republice, zejména se však zabývá obsahem složek právní gramotnosti a jejich vzájemných vztahů. Složky právní gramotnosti jsou v rámci tohoto průzkumu pojmenovány jako „*knowledge*“, „*skills*“ a „*attitudes*“,³⁸ což rámcově odpovídá znalostem, dovednostem a postojům.³⁹

---

³⁴ „*Střední vzdělávání rozvíjí vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělávání důležité pro osobní rozvoj jedince. Poskytuje žákům obsahově širší všeobecné vzdělání nebo odborné vzdělání spojené se všeobecným vzděláním a upevňuje jejich hodnotovou orientaci. Střední vzdělávání dále vytváří předpoklady pro plnoprávní osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělávání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnosti.*“ Viz. § 57 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

³⁵ PARLE, Lewis John. *Measuring young people's legal capability* [online]. Plenet, 2009.

³⁶ Je třeba uvést, že definice právní gramotnosti uvedené v podkapitole 1.1 této práce vychází z definice určené pro pojem formulovaný v originálním znění jako „*legal literacy*“. MYPLC ovšem pracuje s pojmem „*legal capacity*“. Ke vztahu obsahu těchto dvou pojmů se již vyjádřil Archie Zariski, jenž ve své publikaci *Legal Literacy: An introduction to Legal Studies* pracuje s pojmem „*legal literacy*“, ale zároveň odkazuje na průzkum MYPLC. Zariski uvádí, že obsah pojmu „*legal capacity*“ je obdobný obsahu pojmu „*legal literacy*“ užívaném v jeho publikaci, a to zejména s ohledem na výčet technik určených k vypořádání se soudním řízením bez pomoci právníka, které dle Zariskioho souvisí s pojmem právní gramotnosti jako „*legal literacy*“ a které se významným způsobem podobají prvkům tvořícím právní gramotnost jakožto „*legal literacy*“, jak je tento pojem popsán v diagramu obsaženém v průzkumu MYPLC. ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*, s. 13-15; PARLE, Lewis John. *Measuring young people's legal capability*, s. 37.

³⁷ PARLE, Lewis John. *Measuring young people's legal capability*, s. 18.

³⁸ Tamtéž, s. 15.

³⁹ Průzkum MYPLC pracuje s pojmy „*knowledge*“, „*skills*“ a „*attitudes*“, aniž obecně formuloval charakteristiky těchto pojmů. Jejich obsah je uveden analyticky, pomocí výčtu jednotlivých prvků či domén. „*Knowledge*“ tak

Obecně řečeno lze pak tyto složky právní gramotnosti popsat následovně:

*Za znalosti obecně lze považovat „soustavu faktů a pojmů, teorií a poznatkových struktur, které si jedinec prostřednictvím procesu učení má osvojit, zvnitřnit“.*⁴⁰

Pro účely rozboru znalostí jakožto složky právní gramotnosti – zvláště těch, jež jsou nezbytné pro účely osvojení dovednosti orientace v právu – se lze inspirovat průnikem pojmů právní gramotnosti a právního vědomí popsaným v podkapitole 1.1., tj. inspirovat se některými závěry autorů zabývajících se právním vědomím, týkajících se znalostní složky právního vědomí.

Dle autorů publikace *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu* zahrnuje znalost právních názorů a představ o tom, co je v souladu s právem a co je protiprávní.⁴¹ Další autoři se zabývali otázkou, jaké informace z celkové masy právních norem a způsobu jejich výkladu měly být součástí znalostní složky právního vědomí. Pozornost si v tomto případě zasluhuje rozlišení na tři základní okruhy informací: základní znalosti, znalosti rolového minima a informace potřebné ad hoc.⁴²

Základní znalosti jakožto první okruh vybraných informací lze popsat jako znalosti, „*kteřé jsou nutné pro minimální orientaci každého občana v systému orgánů veřejné správy, základní orientaci v právním řádu a vědomí toho, jak a kde najít další právní informace.*“⁴³ Dále zmíněné znalosti rolového minima pak tvoří znalosti nezbytné k výkonu typických rolí ve společnosti a znalosti ad hoc se vztahují k individuální situaci, jež nastala v životě jednotlivce, přičemž tyto situace lze do určité míry u některých jedinců předpokládat.⁴⁴

Michal Urban v knize *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe* vystihl křečovitost výše uvedeného textu, když jeho obsah popsal jako „*‘znalost‘ právních dovedností*“⁴⁵ s ohledem na skutečnost, že přinejmenším orientace v systému orgánů veřejné moci a orientace v právním řádu jsou dovednostmi, které se různí

---

obsahuje obecné povědomí, znalost případných zdrojů informací, pochopení problémů, znalost postupů a zdrojů případné pomoci; „*Skills*“ lze popsat jako souhrn komunikačních dovedností či rozhodovacích dovedností; „*Attitudes*“ lze vymezit jako souhrn sebevědomí, odhodlání nebo důvěry ve smysluplnost řešení problému. Viz. PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 15.

⁴⁰ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 93.

⁴¹ VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ et. al. *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 25.

⁴² URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 24.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 24.

autoři pokoušeli včlenit do oblasti znalostí, neboť pojem právní vědomí dovednostní složku neobsahuje, byť tato složka zřejmě nese určitý význam.

V příspěvku je kladen důraz na tři prvky: orientaci v systému orgánů veřejné správy, základní orientaci v právním řádu a vědomí toho, jak a kde najít právní informace.

Neboť se částečně jedná o dovednosti, lze nadále mezi znalosti řadit pouze znalost zdrojů informací o právu. Není v té souvislosti bez zajímavosti, že autoři průzkumu MYPLC řadí pod pojem „*knowledge*“ rovněž znalost zdrojů právní pomoci,⁴⁶ kterou považují za obecný termín nadřazený zdrojům informací i zdrojům právního poradenství. Mezi další znalosti řadí např. znalosti subjektivních práv a prostředků jejich ochrany.⁴⁷

Jelikož o nich již padla zmínka výše, je namístě formulovat i obecnou definici dovedností. Ty lze postihnout jako „*způsobilosti člověka k provádění určité činnosti, které se projevují pozorovatelnou činností*“⁴⁸. Je nutné je rozlišit od tzv. schopností, jež představují individuální potenciál člověka k nabytí určité dovednosti.⁴⁹

Jako příklad dovedností jakožto složky právní gramotnosti lze uvést dovednost rozeznat právně relevantní problém. Tato dovednost je úzce provázána se znalostmi právních norem a institutů, které vůbec umožňují rozeznat právní relevanci příslušné situace. Tato dovednost je zároveň nezbytná pro řešení daného problému právními prostředky, neboť její nedostatek může vést k situaci, kdy si jedinec ani neuvědomí, že mu je možno právními prostředky pomoci.⁵⁰ Dalším příkladem může být dovednost plánovat – ta slouží k uplatnění relevantních znalostí v souvislosti s danou situací, za účelem nalezení vhodného postupu.⁵¹ Rovněž lze uvést dovednost komunikace.⁵²

Uvedené příklady vycházely z průzkumu MYPLC pod pojmem „*skills*“ a jsou zaměřeny na řešení právního problému. Archie Zariski v knize *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies* uvádí podobné rozlišení dovedností – „*tools*“ – směřujících k vedení sporu bez pomoci právníka. Zariski mezi tyto dovednosti řadí: právní analýzu spočívající v identifikaci právní relevance daného problému a zjištění vhodného postupu; právní plánování sloužící k přípravě jednotlivých kroků odpovídajících formální povaze soudního řízení; právní rešerši představující

---

⁴⁶ PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 24-27.

⁴⁷ Tamtéž, s. 22-24.

⁴⁸ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 93.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 27.

⁵¹ Tamtéž, s. 28.

⁵² Tamtéž, s. 29.

hledání podpůrných podkladů pro argumentaci; právní komunikaci spočívající v efektivní a srozumitelném způsobu ústního a písemného vyjadřování o uplatňovaných nárocích a související problematice.⁵³ Dále lze uvést např. dovednost zvládnání konfliktů, obecnou dovednost řešit problémy či porozumět pohledům různých znesvářených stran na tutéž situaci.⁵⁴

K těmto dovednostem lze tedy jako příklady doplnit dovednosti orientace v systému orgánů veřejné moci a orientace v právním řádu, které tvoří inspiraci a podklad pro formulaci dovednosti orientace v právu uvedené v podkapitole 1.4.

Poslední složkou právní gramotnosti jsou postoje, za něž lze obecně považovat „*hodnotící vztahy, které jednotlivec zaujímá vůči okolnímu světu, druhým lidem nebo sobě samému*“.⁵⁵

Jako příklady postojů – „*attitudes*“ – autoři průzkumu MYPLC uvádí důvěru ve vyřešení problému⁵⁶ či vytrvalost ve snaze vypořádat se se s právními problémy, které často mohou mít dlouhodobou povahu.⁵⁷ Tyto postoje se odvíjí od znalostí a dovedností jednotlivce.⁵⁸

Za analogického použití průniku mezi pojmy právní gramotnosti a právní vědomí lze odkázat na autory publikace *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu* a dodat, že postoje se formují na základě určitých znalostí, zkušeností a představ o právu.⁵⁹

Uvedený průzkum MYPLC obsahuje grafické schéma toho, jakým způsobem mohou výše uvedené složky společně fungovat v praxi (uvedené schéma tvoří Přílohu č. 1 této práce). Toto schéma připomíná pyramidu, přičemž různé složky právní gramotnosti, zde ještě více konkretizované na jednotlivé prvky⁶⁰, které lze do některé ze složek zařadit, tvoří stavební kameny této pyramidy. Úmyslem autorů bylo díky symbolice pyramidy nastínit význam jednotlivých prvků pro celek právní gramotnosti – jestliže několik prvků chybí nebo nestojí na pevných základech, celá struktura pyramidy se zhroutí. Důsledkem této skutečnosti je situace, kdy mladý člověk nebude moci vyřešit svůj právní problém uspokojivým způsobem.⁶¹

---

⁵³ ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy : An Introduction to Legal Studies*, s. 13.

⁵⁴ Prevention, Triage and Referral Working Group. *Responding Early, Responding Well: Access to Justice through the Early Resolution Services Sector* [online]. 2013, s. 13.

⁵⁵ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 93.

⁵⁶ PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 37.

⁵⁷ Tamtéž, s. 31.

⁵⁸ Tamtéž, str. 37.

⁵⁹ VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ et. al. *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*, s. 31.

⁶⁰ Průzkum MYPLC užívá pojem „*elements*“ v synonymu k pojmu „složky“ užívaného v této práci, zatímco kde tato práce užívá pojmu „prvky“, průzkum MYPLC hovoří o pojmu „*domains*“. Viz. PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 20.

⁶¹ PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability*, s. 37.

Toto schéma obsahuje i vzájemné vztahy mezi některými z prvků. Autoři průzkumu MYPLC totiž na základě zjištění z průzkumu našli vazby mezi např. úrovní znalostí jednotlivce a jeho následného postoje k řešení problému. Neznalost subjektivních práv a prostředků jejich ochrany tak často může vést k tomu, že příslušný jedinec rezignuje na řešení problému. Opačnou vazbu bylo možné nalézt v negativním přístupu k institucím ochrany práv – jedinec sice měl o těchto institucích dostatečné vědomosti, nedůvěra v jejich fungování však mohla vyvolat vznik dalších překážek. To se týkalo zejména policie.⁶²

Schéma obsahuje celkem šest úrovní, přičemž první úroveň představuje počátek právně relevantního problému, zatímco šestá úroveň se týká již výsledku řešení tohoto problému. Tímto způsobem je graficky vyjádřena podmíněnost mezi jednotlivými prvky. Např. znalost subjektivních práv a prostředků jejich ochrany je popsána jako podmínka dovednosti rozeznání právně relevantního problému. Dalším krokem je znalost zdrojů právní pomoci, jež logicky vede ke hlubší znalosti relevantních subjektivních práv a prostředků jejich ochrany. Tím je podmíněna znalost vyžadovaného výsledku a způsobu, jak ho dosáhnout.⁶³

Následují podmínky plánování a komunikace, které již, za kontinuálního doprovodu postojů vyjadřujících převážně vytrvalost, vedou ke kýženému cíli.⁶⁴

Autoři průzkumu MYPLC explicitně neformulovali dovednost orientace v právu, a tudíž ji ani nezařadili do tohoto schématu. Výše uvedené dovednosti orientace v systému orgánů veřejné správy a orientace v právním řádu však vedou k názoru, že jejich podmínkou je znalost orgánů veřejné správy a znalost právního řádu (do určité míry) a že tyto dovednosti zřejmě jsou podmínkou pro znalost zdrojů právní pomoci a také znalosti způsobu, jak dosáhnout plánovaného cíle.

Lze tak dojít k závěru, že pokud by se tyto dovednosti měly vyjádřit v rámci uvedeného schématu, nacházely by se pravděpodobně v první nebo druhé úrovni. Zjevně by tak představovaly významný prvek tohoto pyramidového schématu.

Toto lze považovat jako inspiraci pro vymezení dovednosti orientace v právu a její zařazení do systému znalostí, dovedností a postojů tvořících právní gramotnost.

---

⁶² Tamtéž, s. 36.

⁶³ Tamtéž, s. 37.

⁶⁴ Tamtéž, s. 37.

1.4 Orientace v právu

Při vymezení dovednosti orientace v právu lze na úvod vycházet z obecné terminologie a zaměřit se na obsah pojmu orientace. Jedná se o pojem, s nímž je spjato hned několik významů – tato skutečnost je sama o sobě zdrojem jisté prozaičnosti, jež se v obsahu této práce promítá zejména ve spojení metaforického vymezení nedostatku právní gramotnosti jako „ztracení se v cizím světě práva“ (viz. podkapitola 1.1) a nalézání řešení tohoto problému prostřednictvím využití „mapy“ zobrazující systém práva a vyjadřující obsah právního řádu. Propojení těchto metafor s ideou této práce je důsledkem formulace jednoho z významů pojmu orientace jakožto „určování, určení, znalost polohy“.⁶⁵

Pro reálné vymezení pojmu orientace v oblasti práva však podstatnější roli hraje definice, podle níž pojem orientace představuje „*obeznámenost s určitou problematikou*“.⁶⁶ Lze si rovněž pomoci vymezením pojmu orientace z hlediska psychologie: „*schopnost jedince založená na vnímání, pozornosti, myšlení a paměti, umožňující člověku zařazovat se do vztahů a souvislostí v místě a čase, k jiným osobám a situacím*“⁶⁷ či „*rozpoznávání určitých znamení, která nás mohou vést k pochodu /.../ Orientace tedy odpovídá intelektuální organizaci prvků prostředí, jež se nám zprvu zdá bez struktury. To platí obecně pro všechny situace /.../*“.⁶⁸

Je také namístě připomenout pedagogickou definici dovedností, jež lze popsat jako „*způsobilosti člověka k provádění určité činnosti, které se projevují pozorovatelnou činností*“.⁶⁹

Při zúžení uvedených definic pouze na oblast práva lze dojít k následujícím závěrům: v první řadě je nezbytné orientaci v práva popsat jako dovednost. Nejedná se o pouhou znalost, tedy soustavu faktů a pojmů, byť ty jsou pro osvojení dovednosti orientace v právu nezbytné. Lze uvést příklad: student může být seznámen s pojmy smluvní povinnost, porušení povinnosti, občanskoprávní nárok, soud a žaloba. Postačí samotná znalost těchto pojmů k tomu, aby student dokázal vyhodnotit alespoň do určité míry vhodný postup v případě, že k porušení smluvní povinnosti dojde a jemu vznikne občanskoprávní nárok uplatnitelný u soudu? Pravděpodobně nikoliv. Mezi těmito pojmy na první pohled neexistují zjevné vazby. Pojmy smluvní povinnosti

---

⁶⁵ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2010, s. 535.

⁶⁶ BARTÁK, Matěj, Jitka VEBROVÁ a Soňa RYCHLÁ. *Nový slovník cizích slov pro 21. století*. Praha: Plot, 2008, s. 245.

⁶⁷ *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 5, M-O. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot [Diderot], s. 481.

⁶⁸ SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 142.

⁶⁹ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 93.

a porušení povinnosti spojuje shodný prvek povinnosti. V ostatních případech však již souvislost zřejmá není.

Dovednost orientace v právu představuje činnost spočívající v zařazení těchto pojmů do vzorce vyjadřujícího postup vedoucí k řešení daného právního problému. Jedná se o dovednost umožňující rozeznání právně relevantních skutečností, uvědomění si vlastní pozice a zařazení této pozice do vazeb mezi právními pojmy. Cílem je vytvoření vlastní organizované struktury do té doby nezařazených právních pojmů, v níž bude pro jedince snadné rozeznat vlastní postavení a nalézt prostřednictvím vazeb mezi jednotlivými pojmy cestu k řešení vzniklé situace.

Obvykle není pro jednotlivce – pronajímatele obtížné uvědomit si podstatu smluvní povinnosti v daném případě, tj. např. povinnost druhé smluvní strany, nájemce, platit nájemné za nájem věci. Stejně tak většinou nečiní problém rozeznat, že pokud toto nájemné hrazeno není, dochází k porušení této smluvní povinnosti. Nyní se tento pronajímatel pohybuje stále v oblasti pojmů, které úzce souvisí, jsou součástí jednoho právního odvětví a uvědomit si vztahy mezi těmito prvky je poměrně snadné. V momentě, kdy si ovšem pronajímatel uvědomí, že by se měl splnění uvedené povinnosti nějakým způsobem domáhat, je možné, že se při dalším postupu „ztratí“. Má se obrátit na policii? Má se domáhat nájemného svémocí? Má se obrátit na soud? A prostřednictvím jakého prostředku? Pokud si tento pronajímatel osvojí dovednost orientace v právu, bude znát na tyto otázky alespoň v obecné rovině odpovědi.

Orientace v právu, jak je formulována v této práci, má tak poměrně obecný charakter. Její podstata nespočívá v podrobné znalosti jednotlivých právních norem a institutů, nýbrž v nalézání vazeb a souvislostí mezi těmito normami a instituty a strukturování určitého vnitřního systému, vnitřní „mapy“ na základě těchto vazeb s cílem umožnit zařazení vlastní životní situace do této struktury, uvědomění si vlastního postavení a nalezení vhodného postupu.

Jinými slovy, za použití několikrát zmiňované metafory, orientace v právu lze popsat jako dovednost použít mapu (vnitřní systém znalostí právních pojmů a vazeb mezi nimi) k nalezení cesty skrz neznámé město či stát (právní řád).

Cílem této práce je nalézt výukovou metodu, která studentům gymnázií umožní nebo usnadní osvojení si výše formulované dovednosti orientace v právu. Příklad, na němž je tato dovednost popsána, však není zvolen namátkou. Jak je v příkladu naznačeno, lze rozlišit oblasti, v nichž je zjevně poměrně snadné se orientovat. Stejně tak lze dle názoru autora této práce vymezit

několik oblastí, které jsou z hlediska výuky na středních školách problematické a je obtížné se v nich orientovat.

Pro účely této práce jsou takto vymezeny tři oblasti, na něž by se výsledná výuková metoda měla v rámci rozvíjení dovednosti orientace v právu zaměřit hlouběji:

1. Rozlišení práva soukromého a veřejného, zejména s ohledem na otázky autonomie vůle v soukromém právu a rozdíly mezi kogentními a dispozitivními normami;
2. Rozlišení vybraných druhů právní odpovědnosti, tj. občanskoprávní odpovědnosti, trestní odpovědnosti a správní odpovědnosti;
3. Rozlišení občanského soudního řízení (předně nalézacího řízení sporného), trestního řízení a správního řízení a jejich propojení s příslušnými hmotněprávními odvětvími;

Jistou inspiraci pro výběr zvolených témat lze nalézt např. v publikaci *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*, jejíž autor, Archie Zariski, popisuje právní gramotnost jako termín vyjadřující znalosti a dovednosti nutné k vedení sporu.⁷⁰ Zaměření na popsané oblasti tak směřuje k tomu, aby se student v právu zorientoval do takové míry, aby v budoucnu zejména rozeznal situaci, kdy je to v souladu s principy autonomie vůle a dispozičního principu⁷¹ nalézacího řízení sporného právě on, kdo by měl uplatňovat vlastní zájem,⁷² domáhat se ochrany vlastních subjektivních práv.⁷³ Jinými slovy, cílem je dosáhnout takové míry orientace v právu, kdy je zjevné, že je nutná iniciativa jednotlivce a nikoliv státu.

Autor této práce je toho názoru, že např. nalézací řízení sporné (jako typický příklad způsobu řešení právního problému vyžadujícího přímou iniciativu ze strany jednotlivce) již představuje proces probíhající před soudem, což – i přes veškeré poučovací povinnosti ze strany soudu – přináší podstatně zvýšené nároky na právní gramotnost než kupříkladu jednání se správními orgány, jež často tvoří běžnou součást lidského života. Tento rozdíl v nárocích na právní gramotnost se promítá v rozhodnutí daného jedince, zda se obrátit na profesionála v oboru práva (nejčastěji advokáta) či ne.

---

⁷⁰ ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*, s. 3.

⁷¹ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 36.

⁷² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, et. al. *Civilní právo procesní*. Díl první, Řízení nalézací: soudy, notářství, advokacie, exekutorské úřady, sporné řízení soudní, nesporná (zvláštní) řízení, rozhodčí řízení, mediace. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 75.

⁷³ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 339.

Lze se domnívat, že pro zaplacení pokuty za parkování není třeba profesionální znalosti práva. V případě stavby rodinného domu se stavebník spíše obrátí na profesionála z oboru stavebnictví či architektury, aby za stavebníka jednal se stavebním úřadem a dotčenými orgány, neboť povaha jednotlivých správních řízení zprvu vyžaduje spíše jinou odbornost než právní. V těchto situacích se jedinec často obrací na advokáta pouze tehdy, objeví-li se během řízení či jiného postupu správních orgánů nějaké problémy právního charakteru.

V případě nalézacího řízení sporného však zvýšené požadavky na právní gramotnost mohou mít vliv na úspěch ve věci již od počátku.⁷⁴ Orientace v právu by tak měla rovněž vést k rozeznání úrovně překážek v cestě za řešením problému, zejména takových překážek, jejichž překonání je již mimo samostatné možnosti jednotlivce a je nutné požádat o pomoc odborníka.

Dle názoru autora této práce by mělo nalezení a pochopení vazeb mezi výše uvedenými oblastmi k tomuto cíli prospět. Rozlišení soukromého a veřejného práva přispěje k rozeznání soukromých subjektivních práv, jejichž ochrany je nutné se primárně domáhat z vlastní iniciativy.⁷⁵ Podobnou funkci plní rozlišení druhů právní odpovědnosti. Popis jednotlivých řízení a jejich souvislostí s hmotným právem pak směřuje k orientaci v prostředcích ochrany, jedná se tak o oblast přímo provázanou s tematikou druhů právní odpovědnosti.

Závěrem lze doplnit, že s ohledem na výše uvedené nelze se závěry Archieho Zariského, tj. že by právní gramotnost měla představovat prostředek ke zvládnutí soudního řízení bez pomoci právníka, ztotožnit zcela (přínejmenším v českém právním prostředí). Lze se jimi však inspirovat za účelem určení oblastí problematických pro orientaci popsaných výše.

1.5 Význam orientace v právu

Význam orientace v právu je možné formulovat dvojitým způsobem.

V první řadě lze význam orientace v právu uvést následující citací z již zmíněného článku *Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání*: „Na úvod bychom ještě rádi poukázali na to, že jsme si vědomi toho, že z celkového hlediska není pro fungování právního řádu vždy nutné, aby občané byli s jeho obsahem detailně seznámeni – v moři

---

⁷⁴ Lze si např. představit obtíže při snaze zhojit vady dosavadního postupu účastníka řízení, nastala-li již koncentrace řízení dle ustanovení § 118b zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.

⁷⁵ Autor práce bere na vědomí, že soukromá subjektivní práva jsou chráněna i prostřednictvím veřejnoprávní ochrany (Viz. DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 339). Cíle této práce jsou ovšem směřovány vůči studentům středních škol, mají tak výrazně zjednodušující povahu. Totéž platí pro absenci zmínky o veřejných subjektivních právech.

*existujících pravidel to často ani není možné. Jednou z podmínek, jak zajistit dodržování práva v této situaci je, aby zákonodárce při přijímání právních norem vycházel z antropologických, sociálních a morálních daností, tedy aby respektoval přirozený řád společnosti. /.../ To ovšem nic nemění na výše uvedeném konstatování, že pokud lidé nevědí, jak svá práva hájit, nebo tak nejsou ochotni činit, /.../ je to podobné, jako by je neměli, /.../.*⁷⁶

Z výše uvedeného úryvku vyplývá souvislost pojmu právní gramotnosti s požadavkem určeným zákonodárci na určitou charakteristiku obsahu nově přijímané zákonné úpravy, tj. aby se tato úprava příliš neodlišovala od již zavedených morálních a společenských pravidel do takové míry, že by se pro adresáta právních norem stala zcela nepředvídatelnou.

Právě takto formulovanou předvídatelnost spojuje Viktor Knapp s principem právní jistoty, když jako jeden z jeho požadavků uvádí požadavek stability práva, který spočívá v nutnosti neměnit právo nahodile, ale pouze tehdy, plyne-li změna práva z nezbytné společenské potřeby. Knapp uvádí, že v případě rozporu s tímto požadavkem dochází k rozcházení právního vědomí s platným právem.⁷⁷

Jako další podmínku právní jistoty Knapp uvádí obecnou přístupnost právních předpisů a zejména jasnost právních norem a právního řádu jako celku – tak, aby každému bylo zřejmé, které jeho chování je po právu a které je protiprávní.⁷⁸ Zde vzniká souvislost mezi principem právní jistoty a principem ignorantia legis non excusat, k čemuž se vyjádřil již i Ústavní soud.⁷⁹ O stabilitě a přehlednosti práva v souvislosti s právní jistotou hovoří i Boguszak.⁸⁰

---

⁷⁶ URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, s. 173-174.

⁷⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: Beck, 1995, s. 34.

⁷⁸ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, s. 206-207.

⁷⁹ „Požadavek předvídatelnosti zákona jako součást principu právního státu přestává být naplňován v okamžiku, kdy novelizace zákona je součástí jiného zákona ve formálním smyslu, jehož obsah s novelizovaným zákonem nijak nesouvisí. Orientace adresáta právní normy v právním řádu se bez použití přístrojů informačních technologií stává zcela nemožnou. /.../ O povinnosti poskytnout každému přístup k informačnímu systému obsahujícímu úplné znění právních předpisů v elektronické podobě zákon mlčí. Přitom je zřejmé, že bez možnosti používání těchto systémů se dnes již v právním řádu České republiky nelze vyznat, a tak se problematizuje uplatnění obecné zásady právní, podle které neznalost zákona neomlouvá. Právo se tak stává pro své adresáty zcela nepředvídatelné.“ Viz. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

K výše uvedenému lze pouze doplnit, že dne 1.1.2020 má nabýt účinnosti zákon č. 222/2016 Sb., o Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv a o tvorbě právních předpisů vyhlášených ve Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv (zákon o Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv), jenž obsahuje ustanovení stanovující zavedení tzv. elektronického systému Sbírký zákonů a mezinárodních smluv obsahujícího databázi informací o aktech, mezi něž jsou zařazeny i ověřené texty platných právních předpisů. Viz. § 6 odst. 1, 2 a 3 písm. a) zákona č. 222/2016 Sb., Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv a o tvorbě právních předpisů vyhlášených ve Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv (zákon o Sbírcě zákonů a mezinárodních smluv).

⁸⁰ BOGUSZAK, Jiří. Pojetí, druhy a význam právních principů. *Právní obzor*. 2003, 86(3), s. 245-246.

Lon. L. Fuller pak jasnost práva formuluje jako jeden z osmi požadavků tzv. vnitřní morálky práva, kladené na zákonodárce.⁸¹ Konkrétně jako jeden ze zdrojů jasnosti práva vnímá „*kritéria zdravého rozumu, jež vzešla z běžného života, který se žije mimo budovy zákonodárných orgánů*“,⁸² přičemž projev aplikace těchto kritérií spatřuje používání běžného jazyka.⁸³ Zde se lze kupříkladu zamyslet nad otázkou, do jaké míry těmto kritériím vyhovuje znovuzavedení termínu pacht v ustanoveních „nového“ občanského zákoníku, když tento termín z právní terminologie vymizel již v roce 1950.⁸⁴ Fuller rovněž varuje před rezignací na přesné vymezení některých pojmů zákonodárcem a delegací této úlohy na rozhodující orgány, zejména soudy.⁸⁵ Lze dodat, že Fuller požadavky vnitřní morálky práva převážně vnímá jako požadavky morálky aspirace, tedy za vysoký, až utopický cíl, o který by však měl zákonodárce usilovat.⁸⁶

Uvedení autoři se tak jednoznačně přiklánějí k požadavku na stabilitu práva a jasnost právního řádu, Ústavní soud v této souvislosti odkázal i na princip předvídatelnosti, srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti zákona jakožto jeden ze základních principů právního státu,⁸⁷ to vše s cílem těmito požadavky zajistit alespoň možnost adresáta právních norem se v systému těchto norem orientovat. Je zde tedy kladen důraz na to, aby stát vytvořil právní prostředí, které je pro adresáta právních norem alespoň do určité míry poznatelné a předvídatelné, prostředí, v němž jednotlivec může rozvíjet dovednost orientace v právu, které je tak přikládán velký význam. Existence takového prostředí může mít velký vliv na vývoj postojů k právu, jak popsal právě Knapp, když uvedl: „*Jedním ze základních znaků a předpokladů právního státu a zároveň právní jistoty jako jednoho z jeho atributů je takové uspořádání státu, v němž každý, fyzická osoba i osoba právnická, může mít důvěru v právo.*“⁸⁸

Lze tak dojít k závěru, že dle Viktora Knappa je jedním ze znaků právní jistoty uspořádání státu, v němž mají osoby důvěru v právo. V němž mají osoby přehled o vlastním právním postavení, o vlastních subjektivních právech. Jedná se o uspořádání státu, kde se osoby orientují v právním řádu. Jak již bylo uvedeno v předešlé podkapitole, dle poznatků autorů průzkumu MYPLC lze dojít k závěru, že postoje k právu jsou významně ovlivňovány úrovní právních znalostí a dovedností. Na základě těchto poznatků se lze přiklonit k závěru, že dovednost orientace

---

⁸¹ FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 47, 63-65.

⁸² FULLER, Lon L. *Morálka práva*, s. 62.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1393.

⁸⁵ FULLER, Lon L. *Morálka práva*, s. 62.

⁸⁶ FULLER, Lon L. *Morálka práva*, s. 13, 45.

⁸⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

⁸⁸ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, s. 205.

v právu, pro jejíž rozvoj by měl zákonodárce vytvořit vhodné prostředí, může mít pozitivní vliv na důvěru v právo.⁸⁹

Zde se lze na okamžik zamyslet nad existencí limitů veškeré snahy o rozvíjení právní gramotnosti. Je zjevné, že existuje úroveň právní gramotnosti, kterou právní laik s největší pravděpodobností nemůže dosáhnout. Úspěch v řízení před soudem v civilním sporu mnohdy vyžaduje znalosti a dovednosti nabyté dlouholetou právní praxí, a to přímo se zaměřením na občanskoprávní spory. I „každoroční“ problematika daňového práva často vyžaduje pomoc odborníka (byť obvykle ne z oboru práva, nýbrž z oboru daňového poradenství), neboť jediný pohled na podobu právní úpravy daní z příjmu⁹⁰ musí laika nutně odradit. Představa o povaze pravomocí prezidenta republiky z hlediska principu dělby moci a systému brzd a rovnováh⁹¹ za účelem efektivnějšího zapojení jednotlivce do občanského života společnosti však již dle názoru autora této práce lze podřadit pod úroveň orientace v právu a právní gramotnosti obecně, které lze u právního laika dosáhnout a která by měla vést k výraznější důvěře v právo. Směřovat k dosažení takové úrovně právní gramotnosti prozatím alespoň u části populace lze považovat za smysl této práce.

Vedle vlivu na důvěru v právo je možné dále vnímat význam orientace v právu v návaznosti na samotné vymezení tohoto pojmu: tato dovednost totiž souvisí s vytvořením určitého vnitřního systému právních pojmů spojených vazbami, které jedinec využívá k hledání cest k řešení právně relevantních problémů. Vytvoření tohoto systému ovšem může plnit ještě další funkci vedle samotné orientace – funkci vzdělávací, směřující k usnadnění nabývání zejména dalších právních znalostí. Tato funkce vychází z poznatků psychologického směru konstruktivismu,

---

⁸⁹ V této souvislosti lze odkázat na průzkumy související s právní problematikou. Průzkum CVVM *Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – únor 2019* uvádí, že demokracie má podporu nejčastěji u lidí se vzděláním vysokoškolským či středním s maturitou, tj. lidé, kteří se prostřednictvím předmětů zabývajících se společenskými vědami účastnili výuky práva. Nespokojenost naopak projevují např. respondenti se vzděláním bez maturity, tatáž skupina se v průzkumu vyjádřila i tak, že nezáleží na tom, zda máme demokratický či nedemokratický systém. Obdobně důvěru v rovnoprávné a spravedlivé zacházení s lidmi vyjádřili lidé s vysokoškolským vzděláním nebo se středním vzděláním s maturitou. Doslova „s rostoucím stupněm dosaženého vzdělání roste také přesvědčení o tom, že lidská práva jsou v naší zemi respektována“. Viz. *Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – únor 2019*. Webová stránka Centra pro výzkum veřejného mínění [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, 2019, s. 3-4.

Obdobné závěry jsou zaznamenány v průzkumu CVVM *Důvěra ústavním institucím v prosinci 2018*, kdy například preference krajských zastupitelstev jsou spojeny se zvyšující se úrovní vzdělání. Viz. *Důvěra ústavním institucím v prosinci 2018*. Webová stránka Centra pro výzkum veřejného mínění [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, 2018, s. 5.

Lze tak dojít k závěru, že přinejmenším právní gramotnost jako celek, která bývá u jedinců s vyšším stupněm vzdělání více rozvíjena, má pozitivní vliv na důvěru v právo.

⁹⁰ Viz. zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

⁹¹ Viz. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 97-110.

jemuž se tato práce věnuje v podkapitole 3.1, základní myšlenka je však tato: v případě, že má student k dispozici „vnitřní systém pojmů“, propojený vazbami, k nimž může připojovat další nové pojmy, zapamatování těchto nových pojmů a osvojení si předmětných znalostí bude snazší.

V této souvislosti je možné vrátit se zpět ke schématu uvedeném v průzkumu MYPLC (příloha č. 1 této práce). Jak již bylo řečeno v souvislosti s dříve pojmenovanými dovednostmi orientace v systému orgánů veřejné moci a orientace v právním řádu, tyto dovednosti by se v rámci tohoto schématu nacházely pravděpodobně v první nebo druhé úrovni. Lze říct, že pro dovednost orientace v právu by platilo totéž – tato dovednost vyžaduje určité znalosti, ale zároveň je podmínkou pro získání znalostí nových.

Jak bylo nastíněno v předešlé podkapitole, samotná orientace v právu obsahuje několik problematických oblastí (rozlišení soukromého a veřejného práva a jejich charakteristik, stejně jako druhů odpovědnosti a souvisejících druhů řízení před soudy či správními orgány), které dle názoru autora této práce často komplikují osvojení si této dovednosti a na ni navazujících znalostí. V důsledku tohoto zdržení často nezabývá při výuce dost času pro rozvíjení dovedností jako plánování či komunikace nebo postojů jako vytrvalost či důvěra v právo.

Cílem této práce tak není pouze nalézt výukovou metodu, která umožní osvojení si dovednosti orientace v právu, ale rovněž prostřednictvím této dovednosti usnadní získání dalších znalostí, což zanechá dostatek prostoru pro rozvíjení ostatních dovedností a postojů, tvořících právní gramotnost.

1.6 Závěr

Obsahem této kapitoly bylo vymezení obecné definice pojmu právní gramotnosti, konkretizace tohoto pojmu na skupinu studentů gymnázií a nastínění odlišností i podobností s příbuzným pojmem právního vědomí. Zatímco se právní vědomí nezabývá dovednostmi, společným prvkem obou těchto pojmů jsou právní znalosti a postoje k právu. Právě znalosti, dovednosti a postoje představují trojici složek tvořících obsah pojmu právní gramotnosti. Soubor těchto složek a jejich konkrétních vyjádření lze vyjádřit schématem znalostí, dovedností a postojů nutných k vyřešení právně relevantního problému, uvedeném v britském průzkumu *Measuring Young Peoples Legal Capacity*.

Za jednu z dovedností lze považovat i orientaci v právu. Tu lze vymezit jako dovednost vedoucí k vytvoření vnitřní struktury právních pojmů. V případě, že nastane právně relevantní situace,

právní problém, tato struktura umožňuje orientaci v dané situaci v tom smyslu, že umožní jednotlivci rozeznat právně relevantní skutečnosti jejich zařazením do této struktury a následně prostřednictvím vazeb mezi jednotlivými pojmy nalézt postup směřující k řešení daného problému.

Význam této dovednosti je dvojitý: zaprvé může vést k podpoře důvěry v právo, zadruhé tvoří strukturu usnadňující osvojení si dalších právních znalostí, což může vést k získání více času na rozvíjení dalších dovedností a postojů tvořících právní gramotnost.

S ohledem na poznatky této kapitoly lze tak cíl této práce, nastíněný již v jejím úvodu, pro účely následujících kapitol shrnout následovně:

Cílem této práce je nalézt výukovou metodu, která by umožnila studentům osvojit si dovednost orientace v právu, a to se zvláštním důrazem této metody na trojici problematických oblastí, jež mohou osvojení dovednosti orientace v právu komplikovat. Tato výuková metoda by se tak měla zvláště zaměřit na osvětlení problematiky rozdílů mezi soukromým a veřejným právem, mezi jednotlivými procesními odvětvími, společně s vazbami na související odvětví hmotněprávní a mezi jednotlivými druhy odpovědnosti. Rozvíjením dovednosti orientace v právu by tato výuková metoda měla rovněž přispět k vytváření vnitřního, mentálního systému právních pojmů umožňujícímu studentům rychleji a snadněji si osvojit další právní znalosti a získat tak při časově omezené výuce více času na rozvíjení dovedností a postojů.

2. Právní principy a jejich funkce z hlediska užití při výuce práva

V závěru předešlé kapitoly byl shrnut obsah cíle této práce – nalézt metodu výuky práva na gymnáziích, jež by umožnila osvojení dovednosti orientace v právu a tím zároveň zjednodušila nabývání dalších znalostí práva.

Při úvaze nad možnostmi dosažení těchto cílů se jeví opět jako vhodná metaforická představa právního řádu jako cizího státu či cizího města. Lze si tak představit metodu, která umožňuje rozdělit uvažované město do jednotlivých čtvrtí a zároveň vymezit, čím jsou tyto čtvrti charakteristické a čím se liší od ostatních. Jaká mají významná místa, zda se jedná převážně o sídliště, zda je čtvrť vybudovaná na rovině či spíše ve svahu.

Když je ztracenému poutníku řečeno, že má hledat kostel na kopci a že danou čtvrť pozná podle několika řad domů s červenými cihlami, pravděpodobně se zorientuje lépe, než kdyby jediné pokyny obsahovaly název čtvrti či jejích ulic. Industriální charakter si poutník spojí s tím, že se má orientovat dle továrenských komplexů. Povaha sídliště napoví, že je vhodné hledat vysoké panelové domy. Poutník má tak na základě určitých charakteristik očekávání, která mu umožňují se zorientovat.

Jakmile se poutník začne orientovat ve čtvrti samotné, tato očekávání mohou mít ještě hlubší význam. Pokud je poutníkovi poskytnuta charakteristika činžovních domů, poutník si je schopen v určitých rysech představit, co se nachází uvnitř těchto domů a rozlišit je od zástavby rodinných domků.

Pokyny poutníkovi mohou obsahovat i informace o dopravních spojeních, blízkých obchodech, parcích či místech soustředěných na kulturu. Prostřednictvím těchto informací se poutník seznamuje s chodem města, s jeho životem a uvědomuje si, jak funguje. Nové informace tak již zapadají do vzorce, do představy, kterou si poutník o městě učinil. Nejedná se o osamocené výkřiky do tmy.

Tímto městem je pro běžného studenta gymnázia právní řád. Svět, v němž se nevyzná a musí se v něm napřed zorientovat, aby jej mohl opravdu poznat. A metodou, která by mu měla toto umožnit, je výuka právních principů, o nichž pojednává tato kapitola.

Lze jen krátce dodat, že výše uvedené bylo formulováno ve formě „ústních pokynů poutníkovi“. Veškeré výše uvedené informace lze však zanést i na mapu – tj. Mapu právních principů, o níž pojednává kapitola následující.

Středem pozornosti v této kapitole je tedy pojetí právních principů jako prostředku sloužícího účelům pedagogiky. Na úvod se tato kapitola zaměří na myšlenkový podklad odůvodňující, proč se právními principy na poli právní pedagogiky vůbec zabývat, s důrazem na poznávací funkci právních principů (podkapitola 2.1); následně je nezbytné právní princip definovat a pojmenovat jeho ostatní funkce, z nichž některé mají pro odvětví pedagogiky rovněž význam (podkapitola 2.2); obsahovým jádrem této kapitoly ovšem bude inspirace hledáním vnitřního systému práva, tak jak jej popsal Jan Wintr ve své publikaci *Říše principů: Obecné a odvětvové principy současného českého práva*⁹² (dále jen „*Říše principů*“; podkapitola 2.3); závěrem lze na základě zjištěných poznatků pojmenovat základní důvody pro výuku právních principů na gymnáziích a popsat výhody tohoto přístupu (podkapitola 2.4).

2.1 Poznávací funkce právních principů

Když Jiří Jelínek hovoří v první kapitole učebnice trestního práva hmotného⁹³ o základních zásadách⁹⁴ trestního práva a o jejich významu, uvádí rovněž tzv. poznávací hledisko, jež konkretizuje následovně: „*Základní zásady trestního práva tvoří základ trestního práva hmotného. Umožňují pochopit smysl, podstatu, cíle, funkce trestního práva jako celku i jeho jednotlivých institutů. Umožňují poznat a pochopit cíle, kterých má být aplikací trestněprávních norem dosaženo.*“⁹⁵

Jelikož systém uvedené učebnice odpovídá chronologii témat přednášených v průběhu výuky trestního práva na PF UK, je zjevné, že principy trestního práva patří mezi jedno z prvních témat, s nimiž jsou studenti této fakulty při studiu trestního práva seznámeni. Totéž platí např.

---

⁹² WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006.

⁹³ JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017.

⁹⁴ Někteří autoři rozlišují mezi právními principy a právními zásadami. Jana Dostálová a Jaromír Havránek kupříkladu považují právní principy za pojem obecnější vůči právním zásadám, za pilíře objektivního práva představované přirozenoprávními myšlenkami – spravedlností, svobodou a rovností. Právní zásady pak vnímají jako konkretizační nástroj sloužící k naplnění právních principů, přičemž jako příklad uvádějí zásadu „co není zakázáno, je dovoleno“. Viz. DOSTÁLOVÁ Jana, Jaromír HAVRÁNEK. Právní principy, zásady a pravidla. In KUČERA, Stanislav a Jiří BOGUSZAK. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 105-108.

Tato práce však mezi těmito pojmy nerozlišuje, stejně tak nečiní např. Alena Winterová, Alena Macková a kolektiv. Viz. WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, et. al. *Civilní právo procesní*. Díl první, Řízení nalézací: soudy, notářství, advokacie, exekutorské úřady, sporné řízení soudní, nesporná (zvláštní) řízení, rozhodčí řízení, mediace, s. 61.

⁹⁵ JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 27.

pro výuku a související učebnice občanského práva hmotného⁹⁶, pracovního práva⁹⁷ či občanského práva procesního⁹⁸. V rámci fakultní výuky práva ústavního lze dokonce upozornit na mezi studenty velmi populární publikaci *Principy českého ústavního práva*⁹⁹ od Jana Wintra.

Uvedený postup výuky na jednotlivých katedrách PF UK není beze smyslu. Je zřejmé, že seznámení studentů se zásadami konkrétního odvětví je nezbytné k bližšímu poznání právních norem a institutů, s nimiž budou seznámeni v průběhu dalšího studia. Jak je uvedeno výše, funkcí principů trestního práva je mimo jiné umožnit pochopení smyslu, podstaty, cílů a funkcí trestněprávních institutů.¹⁰⁰

Tato praxe výuky práva na PF UK je základním východiskem pro ideu této práce. Jestliže se jedná o běžný postup výuky práva na vysoké škole, nabízí se úvaha nad tím, zda není namístě tuto metodu v pozměněné formě aplikovat i na výuku práva na střední škole.

Opodstatnění pro výuku právních principů formuluje rovněž Jiří Boguszak, který jde ve vyjádření jejich významu ještě dál: „*Přinejmenším však na právnické fakultě by se mohly traktovat a zkoušet principy a jinak jen hlediska provádění. Ostatní by si studenti mohli vyhledat v automatizovaných systémech právních informací.*“¹⁰¹ Tento (s ohledem na dnešní podobu výuky práva na vysokých školách revoluční) poznatek vycházel ze zkušenosti studia rigorózní práce Jana Wintra¹⁰², , jejímž cílem bylo odhalit a sepsat veškeré principy v českém právním řádu.¹⁰³ Boguszak na základě této rigorózní práce došel k závěru, že v obsahu práce je načrtnuta cesta vedoucí ke zmírnění důsledků nevídané nestability právní úpravy (k otázce požadavků na stabilitu tvorby práva viz. podkapitola 1.5), neboť při změnách zákonů se nemění právní principy, nýbrž to, co Boguszak nazývá „akcesoriemi“ – jimiž měl zřejmě na mysli právě pouhá hlediska provádění těchto principů, jak vyplývá z citované pasáže.¹⁰⁴

---

⁹⁶ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 47-54.

⁹⁷ HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 30-38.

⁹⁸ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, et. al. *Civilní právo procesní*. Díl první, Řízení nalézací: soudy, notářství, advokacie, exekutorské úřady, sporné řízení soudní, nesporná (zvláštní) řízení, rozhodčí řízení, mediace, s. 59-84.

⁹⁹ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018.

¹⁰⁰ JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 27.

¹⁰¹ BOGUSZAK, Jiří. Pojetí, druhy a význam právních principů. *Právní obzor*. 2003, 86(3), s. 246.

¹⁰² WINTR, Jan. *Charakteristické principy práva a právních odvětví*. Praha, 2002.

¹⁰³ BOGUSZAK, Jiří. Pojetí, druhy a význam právních principů. *Právní obzor*. 2003, 86(3), s. 246.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Boguszak tak došel k závěru, že zmíněná poznávací funkce právních principů dosahuje takové míry, že by bylo možné zaměřit se výhradně na výuku těchto principů a způsobu jejich provedení v platné právní úpravě.

Dle názoru autora této práce není v současnosti namíste přistoupit k tak drastické změně formy výuky práva na vysokých školách. Tentýž závěr platí i pro výuku práva na gymnáziích, jež probíhá na podstatně obecnější a povrchnější úrovni. Přesto lze vycházet z myšlenky, že právní normy a instituty jsou v zásadě pouhou proměnlivou formou promítnutí obsahu v zásadě neměnných právních principů do právního řádu. Jako příklad lze uvést institut svěřenského nástupnictví v dědickém právu, jež si lze představit jako „novou formu“ projevu principu autonomie zůstavitele vedle klasického institutu závěti.¹⁰⁵ Rozsah látky probírané při výuce práva na gymnáziích je pak omezený, tvoří pouze určitý „úvod“ do právní problematiky, soustředěný zejména kolem základních poznatků teorie práva a omezeného počtu vybraných právních institutů týkajících se jen těch nejvýznamnějších právních odvětví.¹⁰⁶ Jeví se tak přiměřené domnívat se, že velkou část probírané látky lze vyjádřit prostřednictvím přijatelného počtu právních principů, a to i s předpokladem budoucích změn úpravy týkajících se konkrétních projevů těchto principů.

Oproti závěrům Jiřího Boguszaka, jenž podporuje dominantní roli právních principů při výuce, zaujímá tato práce postoj, že způsob výuky pomocí právních principů popsany v této a následující kapitole by měl sloužit pouze jako podpůrná metoda vedoucí ke zjednodušení výuky práva na gymnáziích a překonání určitých problematických aspektů této výuky. Doplňující odůvodnění této teze lze nalézt v podkapitole 1.2.

2.2 Pojem právního principu a další funkce právních principů

Jan Wintř ve své publikaci *Říše principů* definuje právní princip jako „*pravidla vyjádřitelná kondicionální normativní větou, která jsou základem, zhuštěným vyjádřením normativního*

---

¹⁰⁵ HURDÍK, Jan, et. al. *Občanské právo hmotné: Obecná část: Absolutní majetková práva*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 266.

¹⁰⁶ Např. učebnice *Odmaturuj! ze společenských věd a Společenské vědy pro střední školy* obsahují ústavní právo, občanské právo hmotné a procesní, pracovní právo, trestní právo hmotné a správní právo. Viz. DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. 2., přepracované vydání. Brno: Didaktis, 2015, s. 3; DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl – učebnice. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, 2014, s. 5.

obsahu, právního institutu, zákona, právního odvětví nebo právního řádu jako celku“.¹⁰⁷ Tato formulace vychází z definice popsané Zdeňkem Kühnem.¹⁰⁸

Tato definice je založena na tezi „společného jádra“ různě zaměřených definic právních principů, přičemž každá z těchto odlišných definic slouží různému pojetí právních principů. Toto „společné jádro“ stojí na myšlence, že žádná z definic se nemůže příliš vzdálit od povahy právního principu jakožto abstraktní právní věty.¹⁰⁹ Lze ji tedy považovat za ideální základ, z něhož lze nadále vycházet při formulaci nového pojetí právních principů.

Z hlediska funkcí právních principů lze k již popsané funkci poznávací (viz. předešlá podkapitola) připojit ještě funkci aplikační, interpretační a legislativní. Aplikační a interpretační funkce směřují k otázkám rozhodování sporných otázek a složitých případů, kde mohou právní principy plnit roli interpretačního vodítka při výkladu zákona či jeho jednotlivých ustanovení a aplikačního vodítka při rozhodovací praxi.¹¹⁰ Jejich obsah se tedy příliš neprolíná s cíli této práce.

O něco výraznější pozornost si naopak v rámci této práce zaslouží funkce legislativní. Z této funkce vyplývá požadavek na zákonodárce, aby při zákonodárné činnosti respektoval právní principy, ba aby je dokonce sám formuloval (v odlišném případě tato role připadá judikatuře a právní vědě).¹¹¹ Jan Wintr, jakožto jeden z autorů publikace *Teorie a praxe tvorby práva*, formuluje tři požadavky na zákonodárce, které s právními principy přímo souvisí: jedná se o požadavky formální, systémové a obsahové.¹¹²

Prvně uvedené požadavky formální lze popsat jako „*pravidla legislativní techniky, sloužící k přehlednosti a bezrozpornosti zákonů, k jednoznačnému používání právního jazyka a k jasnému vymezení okruhu platných zákonů*“.¹¹³ Jedná se o pravidla shodná s požadavky formulovanými v souvislosti s dovedností orientace v právním řádu a důvěrou v právo (viz. podkapitola 1.5).

Systémové požadavky pak směřují k tomu, aby zákonodárce respektoval stávající systém práva a zavedené právní instituty. Právní principy zde hrají roli prostředku pro charakteristiku a

---

¹⁰⁷ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 105.

¹⁰⁸ KÜHN, Zdeňk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 78.

¹⁰⁹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 97.

¹¹⁰ JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 27.

¹¹¹ GERLOCH, Aleš, Jan KYSELA, Zdeňk KÜHN, et. al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2008, s. 147.

¹¹² Tamtéž, s. 148.

¹¹³ Tamtéž.

vymezení právních odvětví, přičemž zákony upravující právní poměry v rámci určitého právního odvětví by měly odpovídat právním principům tohoto odvětví. Takový postup nutně směřuje ke kýžené stabilitě práva.¹¹⁴

Třetím požadavkem je obsahový požadavek zaměřený na hodnotovou koherenci právního řádu. Zákonodárce by totiž neměl svou činností rušit hodnotový a principiální soulad práva, který je právě vyjádřen prostřednictvím právních principů.¹¹⁵ Tento požadavek již přímo souvisí s pojmem tzv. vnitřního systému práva, jímž se blíže zabývá následující podkapitola.

Požadavek na respektování právních principů zákonodárcem, vedoucí k tomu, že právní principy zůstávají v zásadě stálé a neměnné, dle názoru autora této práce významně odůvodňuje užití těchto principů při výuce. Časté legislativní změny pouze komplikují možnost právo efektivně vyučovat, neboť velmi snadno může nastat situace, že pedagog, jenž není odborníkem v oboru práva, nepostřehne novou změnu v legislativě a nadále vyučuje podle již neplatné právní úpravy. Právní principy jsou naproti tomu zásadně stálé – poskytují tak učiteli alespoň základní jádro učiva, které si sám jednou osvojí a s největší pravděpodobností jej nebude nucen výrazně aktualizovat.

Zároveň lze nastínit úvahu nad tím, zda mohou takto právní principy představovat jednotící faktor mezi legislativní tvorbou a následným přijetím textu právních předpisů laickou částí společnosti. Jde o odkaz na požadavek zákonodárci, aby sám v legislativním textu právní principy formuloval.¹¹⁶ V případě, že na jedné straně bude zákonodárce autorem právních předpisů obsahujících výčet právních principů, jejichž obsah – díky navrhované výuce právních principů – se bude právnímu laikovi jevit srozumitelný a napoví mu mnohé o celkovém obsahu příslušného předpisu, lze se domnívat, že taková „součinnost“ může případně také přispět ke snížení současného dojmu nepřehlednosti práva. Výčet právních principů by takto bylo možné považovat za stabilní část právního předpisu, netknutou případnými novelizacemi.¹¹⁷

2.3 Vnitřní systém práva v pojetí Jana Wintra

Již bylo krátce nastíněno, že ve vztahu k právním principům lze rozlišit hned několik odlišných pojetí. Každé z těchto pojetí nahlíží na principy odlišným způsobem, přičemž tento způsob je

---

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 149.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 147.

¹¹⁷ Jako např. v případě ustanovení § 2-8 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu.

dán zejména cílem konkrétního pojetí.¹¹⁸ Níže jsou nastíněna některá z těchto pojetí ve spojení s historickým vývojem politické a právní vědy.

Právní principy, konkrétně principy soukromého práva se objevují již v římském právu, a to v poslední kapitole *Digest*, obsahující např. principy „nelze zavázat k nemožnému“ či „za vyšší moc nikdo neodpovídá“.¹¹⁹ Tento text byl dále rozvíjen glosátory a komentátory a inspiroval i autory kodifikace kanonického práva *Corpus iuris canonici*, přičemž významné právní principy lze nalézt např. v textu *Liber Sextus*, mezi nimi např. principy „co se týká všech, musí všichni schválit“ či „co někdo může udělat sám, může udělat i skrze druhého“.¹²⁰

V 17. a 18. století se pak v politické teorii a praxi objevují rovněž principy konstitucionalismu.¹²¹ Takto lze kupříkladu v *Deklaraci práv člověka a občana* nalézt projevy principu demokratického státu jako prvek suverenity lidu, resp. národa, či určení, že veřejná moc slouží všem, a nikoliv pouze ku prospěchu těch, jimž byla svěčena.¹²² Principy soukromého práva se v novověku objevují v souvislosti se snahou o nalezení jednotného právního systému a o kodifikaci veškerého práva, v důsledku čehož byly v 19. století přijaty významné zákoníky jako např. francouzský *Code civil* či rakouský *ABGB*.¹²³ Tyto zákoníky měly v ideálním případě sloužit k aplikaci soudy na veškeré právní případy, brzy se však objevila problematika mezer v zákoně. Ne na všechny případy tak dopadal text zákona, soudy však nezbytně musely řešit každý případ, aby nedošlo k odepření spravedlnosti.¹²⁴ Význam tak opět získávají právní principy, které tak mohly posloužit jako prostředek dosažení spravedlivého soudního rozhodnutí, k němuž však nebylo možné dospět na základě platného práva.¹²⁵

Zde lze již odkázat na dvojí významné pojetí právních principů: pojetí právního pozitivismu a pojetí soudcovského práva. Mezi zastánce právního pozitivismu ve 20. století lze řadit české teoretiky Viktora Knappa a Jiřího Boguszaka. Jejich pojetí stojí na předpokladu, že význam právních principů je nutné odvozovat primárně z toho, zda jsou explicitně zmíněny v textu zákona¹²⁶ či do tohoto textu vtěleny.¹²⁷ Jako výjimku připouští principy, jež se sice v zákoně

---

¹¹⁸ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 97-98

¹¹⁹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 14-15.

¹²⁰ Tamtéž, s. 16.

¹²¹ Tamtéž, s. 26.

¹²² Tamtéž, s. 30.

¹²³ Tamtéž, s. 17.

¹²⁴ Tamtéž s. 18-19.

¹²⁵ Tamtéž, s. 19, 21.

¹²⁶ Např. principy trestního řízení pojmenované v ustanovení § 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁷ Např. projev principu ochrany slabší strany lze nalézt ve zdánlivosti ujednání zkracující práva nájemce bytu a domu uvedené v zákonné úpravě. Viz. ŠVESTKA, Jiří, Jan DVORÁK, Josef FIALA, et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1168.

nevyskytují, ale lze je považovat za součást práva jako *communis opinio doctorum*.¹²⁸¹²⁹ Z pohledu právního pozitivismu pak právní principy slouží obecně zejména k řešení problematiky mezer v právu a k propojení právního systému s jinými normativními systémy.¹³⁰

Na druhé straně jedním z autorů úvah o právních principech v souvislosti se soudcovským právem je Josef Esser, jenž zejména kritizoval axiomatickou a apriorní povahu právních principů vyjádřených ve velkých kodifikacích z 19. století, neboť za původ právních principů považuje generalizaci dlouhodobé kazuistiky.¹³¹ Uvedení v textu zákona rovněž dle Essera, oproti názoru právních pozitivistů, není určujícím ukazatelem toho, zda je právní princip součástí platného práva – tím je dlouhodobá, ustálená soudní praxe, v jejímž rámci je tento právní princip aplikován.¹³²

Významným příspěvkem k úvahám o právních principech bylo dílo Ronalda Dworkina, týkající se rozhodování tzv. obtížných případů, tj. právních případů, jež nelze řešit pouhou subsumpcí pod jednoznačně formulovanou právní normu. Dworkin rozlišuje dvojí způsob soudcovského rozhodování: v prvním případě se soudce řídí normami platného práva, případně rozhodne dle vlastního uvážení,¹³³ druhý způsob rozhodování, jenž Dworkin preferuje, spočívá v aplikaci právních norem společně s právními principy.¹³⁴ V očích Dworkina se při rozhodování uplatní standardy, které nemají přímo povahu právních norem.¹³⁵ Dworkin tyto standardy rozlišuje na politiky (*policies*) a principy. Politika směřuje k určitému cíli, zpravidla ekonomickému, politickému či sociálnímu, tkvícímu ve zlepšení současné úrovně společnosti či v ochraně současné úrovně před zhoršením. Pro aplikaci principu není dosažení takového cíle podmínkou. Aplikace principů vyplývá z požadavků spravedlnosti, slušnosti či jiné podoby morálky.¹³⁶

Veškerá soudní rozhodnutí by tak měla být v souladu s těmito principy a politikami, což se projevuje v konkrétním případě při volbě výkladu zákona, jenž nejlépe vyhovuje těmto

---

¹²⁸ Dle Boguszaka např. princip *pacta sunt servanda*. Viz. BOGUSZAK Jiří. Právní principy, hodnoty, finalita. In KUČERA, Stanislav a Jiří BOGUSZAK. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 28-29.

¹²⁹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 23-25.

¹³⁰ Tamtéž, s. 89.

¹³¹ Tamtéž, s. 21-22.

¹³² Tamtéž, s. 23.

¹³³ Tamtéž, s. 51-52.

¹³⁴ Tamtéž, s. 50.

¹³⁵ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 43.

¹³⁶ Tamtéž, s. 44.

požadavkům.¹³⁷ Dworkin tak nepovažuje právo pouze za soubor právních norem, nýbrž i právních principů.¹³⁸

Vedle pojetí právního pozitivismu a soudcovského práva lze dále rozlišit např. pojetí v rámci rozhodování ústavních soudů, kdy lze toto rozhodování přirovnat k poměřování právních principů, či pojetí zaměřené na vztah práva a morálky.¹³⁹

Pojetí právních principů, které je inspirací závěrům této práce, je pojetí Jana Wintra popsané v druhé polovině jeho publikace *Říše principů*. Cílem této publikace je využít právní principy k nalezení tzv. vnitřního systému práva, jenž by mohl představovat cosi jako „*kotvu i maják*“ v současné nepřehlednosti a nestabilitě právních norem.¹⁴⁰ Motivace uvedeného pojetí se tak blíží cílům této práce.

Jan Wintr zde užívá pojmů vnější systém práva a vnitřní systém práva. Při jejich užití vychází z tvorby Franze Bydlinského, a to zejména z knihy *System und Prinzipien des Privatrechts*.¹⁴¹

Vnější systém práva je zpravidla založen na členění právních odvětví dle předmětu právních poměrů, jedná se tedy o rozlišování na dnes již tradiční právní odvětví, mezi nimi např. občanské právo, obchodní právo, trestní či správní právo.¹⁴² Vnější systém práva je tudíž vyjádřen klasickou systematikou práva, vybudovanou na základech dlouholeté práce právní vědy. Díky tomu vnější systém může sloužit jako jakýsi pevný bod, k němuž lze ukotvit systém vnitřní.¹⁴³

Tento vnitřní systém práva je definován jako „*axiologický¹⁴⁴ nebo teleologický řád obecných právních principů*“,¹⁴⁵ důraz je zde kladen na vnitřní souvislosti právních idejí, na jejich vzájemné propojení a odvození jedné od druhé, stejně jako jejich účely a hodnotová hlediska. Pro hledání tohoto vnitřního systému práva je vhodná právě abstraktní rovina právních principů.¹⁴⁶

---

¹³⁷ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 51.

¹³⁸ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*, s. 95.

¹³⁹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 89-90.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 90.

¹⁴¹ BYDLINSKI, Franz. *System und Prinzipien des Privatrechts*. Wien: Springer, 1996.

¹⁴² WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 73.

¹⁴³ Tamtéž, s. 79.

¹⁴⁴ Jak uvádí Wintr, samotnou redukci právního řádu na hodnoty dochází k podstatné ztrátě jeho obsahu. Jednotlivé hodnoty můžou být sledovány různými právními normami z různých právních odvětví, hodnoty samotné tak nedostatečně vypovídají o obsahu platné úpravy. Hodnoty jsou sice součástí právních principů, ty však musí být dále konkretizovány. Viz. WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 109.

¹⁴⁵ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 73.

¹⁴⁶ Tamtéž.

Z hlediska této práce je významný zejména cíl, s nímž Bydlinski a v návaznosti na něj Wintr k nalézání vnitřního systému práva přistupovali. Tímto cílem byla redukce právního řádu na přiměřeně velký počet právních principů s tím, že takto vytvořený soubor principů stále efektivně zachycuje podstatný obsah právního řádu.¹⁴⁷ Tímto cílem je vymezeno pojetí právních principů Bydlinského a Wintra, které na právní principy nahlíží jako na nástroj popisu obsahu platného práva.¹⁴⁸ Klade tak důraz na poznávací funkci právních principů, díky čemuž toto pojetí může sloužit jako podklad pro pojetí právních principů sledované autorem této práce.

V konkrétní podobě se však cíle Bydlinského a Wintra částečně liší. Zatímco Bydlinski se ve své práci zaměřuje spíše na otázky právní etiky, Wintr postupuje analyticko-popisným směrem.¹⁴⁹ Směr zvolený Janem Wintrem je bližší cíli této práce, následující text tak bude nadále sledovat Wintrův výklad. Je však zjevné, že při vytváření samotné podoby vnitřního systému práva musí nezbytně dojít k odlišení této práce rovněž od přístupu Jana Wintra, neboť cílem *Říše principů* bylo zachytit podstatný obsah právního řádu v systému právních principů a prostřednictvím tohoto systému jej popsat a analyzovat, zatímco cílem této práce je nalézt způsob, jak tento vnitřní systém práva užít jako prostředek výuky práva, a to na gymnáziu. Lze tak předem počítat s další významnou redukcí Wintrem již zredukovaného systému práva.

Jan Wintr si v *Říši principů* položil otázku, zda jsou právní principy pro tvorbu vnitřního systému vhodné. Podstatnou výhodou dle jeho názoru představuje skutečnost, že právní principy mají shodnou formu s právními normami, a totiž formu kondicionální normativní věty. Na počátku redukce je tak obrovské množství právních norem diktujících, jaké chování jejich adresátů má být či je dovoleno, přičemž redukcí dochází k vytvoření systému principů určujících, jaké chování má být či je dovoleno, případně jak mají být formulovány právní normy, které toto na základě právních principů určují.¹⁵⁰

Navazující otázkou je, odkud tyto právní principy tvořící vnitřní systém práva čerpat. Wintr uvádí, že oproti jiným pojetím právních principů se v tomto případě jedná o hledání principů, jež jsou pro právní řád charakteristické, a souvislostí mezi nimi.¹⁵¹ Tyto principy je třeba nalézat jednak cestou „shora“, tj. ve vnějším systému práva, tak současně cestou „zdola“, tj. od konkrétních právních norem a institutů v platném právu.¹⁵²

---

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 79.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 80.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 109.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 95.

¹⁵² Tamtéž, s. 77, 96.

Cesta shora vychází zejména ze systematiky práva, tedy jeho vnějšího systému, a cílí na nalézání principů, které jednotlivá právní odvětví charakterizují a vymezují je vůči jiným odvětvím. Užívá tak poznatků dlouhodobě vytvářených právní vědou, čímž poskytuje vnitřnímu systému práva celistvost, jež by byla samotným přístupem zdola nedosažitelná.¹⁵³ V případě cesty zdola se totiž jedná o abstrakci směřující od jednotlivých právních norem k jejich účelům a k účelům zákonů obecně. Jedná se tak o analýzu a popis platného práva.¹⁵⁴

Takto lze při hledání právních principů vycházet např. v případě soukromého práva z dodnes uznávaných zásad římského práva či principů tvořících podstatu významných právních institutů, v oblasti veřejného práva se pak jedná zejména o zásady konstitucionalismu, přičemž základní práva a svobody mají význam pro celý právní řád. Čerpat lze rovněž z kodexů, kde jsou některé ze zásad explicitně vyjádřeny, význam je v některých případech vyjádřen trestněprávní sankcí ve zvláštní části trestního zákoníku. Podstatným pramenem jsou rovněž zvláštní zákony, přičemž význam je kladen na účel těchto zákonů. Vedle zákona pak roste i význam judikatury, a to především judikatury Ústavního soudu.¹⁵⁵ V neposlední řadě je možné principy čerpat i z jurisprudence; jak již bylo poukázáno v předešlé podkapitole, z provedení jednotlivých učebnic práva lze seznat, že každé právní odvětví lze dostatečně postihnout malým počtem právních principů.¹⁵⁶

Příklad nalézání principů v platném právu cestou zdola lze spatřovat ve vývoji právní úpravy občanského soudního řízení, a to zejména v zákonech č. 30/2000 Sb. a č. 7/2009 Sb., jež do zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, jemuž do té doby dominoval princip jednotnosti řízení, vnesly právní normy vyjadřující prvky principu koncentrace řízení.¹⁵⁷

Wintr rovněž formuluje několik možností využití popsané redukce prostřednictvím vnitřního systému práva. Pro účely této práce lze předně uvést závěr, dle kterého rozdělení práva na právní odvětví a jejich charakteristika a vymezení prostřednictvím právních principů je výtečným nástrojem pro pochopení práva.¹⁵⁸ Zároveň Wintr obrací pozornost k pojmu právního vědomí a jeho znalostní složce (kterou označuje jako tzv. intelektuální rovinu).¹⁵⁹ Wintr v této

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 96.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 95-97.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 109.

¹⁵⁷ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, et. al. *Civilní právo procesní*. Díl první, Řízení nalézací: soudy, notářství, advokacie, exekutorské úřady, sporné řízení soudní, nesporná (zvláštní) řízení, rozhodčí řízení, mediace, s. 80; Viz. JIRSA, Jaromír, Vladimír BERAN, Marek DOLEŽAL, et al. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. Kniha II. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 265.

¹⁵⁸ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 110.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 112.

souvislosti u jednotlivce rozlišuje mezi znalostmi konkrétními – vztahujícími se k jednotlivým právním normám, které ovlivňují každodenní život jedince – a znalostmi abstraktními, jež jsou založeny právě na přijetí základních právních principů. Wintr zde uvádí, že abstraktní znalosti poskytují „přehled o celkovém obsahu a smyslu právního řádu“.¹⁶⁰

Z poznatků zjištěných Janem Wintrem tak vyplývá, že lze právní principy užít k vytvoření vnitřního systému práva, jenž by posloužil jako redukce současného množství právních norem na podstatně menší počet právních principů, přičemž základní informace o obsahu právního řádu by zůstala zachována. Jako příklad lze uvést charakteristiku soukromého práva vůči právu veřejnému prostřednictvím principu rovnosti účastníků soukromoprávních vztahů, principu *nemo iudex in causa sua*, principu autonomie vůle, principu „co není zakázáno, je dovoleno“ a principu dispozitivnosti soukromého práva, jež obsahově vyjadřují rozlišení soukromého a veřejného práva dle kritéria autoritativního rozhodování osoby o právech a povinnostech jiné osoby – které však v případě soukromého práva chybí.¹⁶¹ Jako příklad provázanosti jednotlivých principů lze uvést již samotné zařazení principu „co není zakázáno, je dovoleno“ do výše uvedené skupiny, neboť se předně jedná o princip ústavní,¹⁶² či souvislost mezi principem autonomie vůle a principem smluvní volnosti v závazkovém právu.¹⁶³

Tímto způsobem redukovaný systém může být využit k lepšímu pochopení práva a budování znalostí u jedinců, které Jan Wintr označuje jako abstraktní, a které mimo jiné poskytují přehled o celém právním řádu.

2.5 Závěr

Východiskem pro zkoumání právních principů jako nástrojů užívaných při výuce práva na gymnáziích byla dosavadní praxe výuky na PF UK, která spočívá v tematickém zařazení právních principů určitého právního odvětví na úvod výuky tohoto právního odvětví, a role stability, kterou právní principy hrají v činnosti zákonodárce. Z toho vyplynul důraz na dvě funkce právních principů, a to na funkci legislativní a především poznávací.

Podstata právních principů spočívající zejména v jejich povaze jakožto kondicionálních normativních vět a základu právních institutů, odvětví a právního řádu jako celku vedla mimo jiné Jana Wintra k jejich využití za účelem vytvoření vnitřního systému práva s cílem redukce

---

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 112-113.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 143-145.

¹⁶² Tamtéž, s. 144.

¹⁶³ Tamtéž, s. 156.

právního řádu na menší počet právních principů, které přesto dostatečně vystihují jeho obsah. Na tento systém lze při formování metody výuky právních principů na gymnáziích navázat.

S ohledem na cíl upřesněný v předešlé kapitole, tj. nalezení výukové metody umožňující studentům osvojit si dovednost orientace v právu a rovněž usnadňující nabytí dalších znalostí z oblasti práva, lze jako nejvýznamnější výhody právních principů odůvodňující jejich užití při výuce na gymnáziích předně uvést potenciál pro vytvoření systému práva, jenž bude přehledný, jasný, a přesto stále vypovídající o obsahu právního řádu; takto popsany systém práva tak umožní studentu gymnázia se v právu orientovat.

Jelikož vnitřní systém práva v pojetí Jana Wintra a Franze Bydlinkého klade důraz na vzájemné propojení a souvislosti právních idejí, které tento systém tvoří a které lze právě prostřednictvím právních principů vyjádřit, lze tuto skutečnost využít při vytváření „mentálního systému práva“, jenž pomocí vazeb a souvislostí usnadní studentovi gymnázia zapamatování dalších právních pojmů.

Jako doplňující výhodu právních principů pro výuku lze uvést jejich neměnnost; oproti podobě ostatních právních norem je tak možné obsah právních principů vyučovat dlouhodobě a učinit tak z jejich výuky pevné jádro výuky práva jako celku.

Jinými slovy, prostřednictvím právních principů se pedagogům práva může dostat do dispozice prostředek, jak studenty seznámit s právním řádem a jeho vybranými instituty a normami jednoduchým přehledným a dlouhodobě neměnným způsobem.

3. Výukové pojetí aplikace právních principů

Jak již bylo nastíněno v předešlých kapitolách, hlavním cílem této práce je nalezení výukové metody umožňující studentům nabytí dovednosti orientace v právu, čímž zároveň tato metoda usnadní studentům další osvojování znalostí v oblasti práva.

Dovednost orientace v právu lze popsat jako dovednost vedoucí k zařazení právních pojmů do struktury, umožňující rozeznání právně relevantních skutečností určující postavení jednotlivce stojícího před právním problémem, a to jejich zařazením do této struktury a subsumpcí pod příslušným pojem, a následně postupu směřujícího k řešení problému prostřednictvím vazeb mezi jednotlivými pojmy.

Usnadnění osvojení si dalších znalostí by mělo proběhnout prostřednictvím „mentálního systému práva“, do něhož by si každý student mohl následně zařazovat další pojmy a usnadnit si tak jejich zachování v paměti.

Výuková metoda, jež by tento cíl měla naplnit, zahrnuje užití právních principů při výuce na gymnáziích. Prostřednictvím právních principů lze totiž vytvořit tzv. vnitřní systém práva, vyjadřující obsah právního řádu ve zjednodušené, snadněji uchopitelné formě, čímž usnadňuje orientaci v něm. Tento vnitřní systém práva je zároveň charakteristický provázaností jednotlivých pojmů a idejí, což umožňuje vytvoření struktury znalostí, jež usnadňuje další zapamatování.

Právní principy lze ovšem během výuky vysvětlit různými způsoby, např. výkladem, samostatnou prací studentů či prací ve skupinách. Problematika orientace v právu a vnitřního systému práva ovšem vybízí k dalšímu, doplňujícímu pojetí – ke grafickému vyjádření systému práva, jež zároveň díky výčtu právních principů zachytí i obsah právního řádu podstatný pro studenty gymnázia. Toto grafické vyjádření tak lze považovat výukovou pomůcku, prozaicky pojmenovanou Mapa právních principů (dále také „**Mapa**“).

Středem pozornosti této kapitoly tak je konkrétní, specifické pojetí užití právních principů, mírně se odlišující od analyticko-popisného pojetí Jana Wintra zachyceného v knize *Říše principů*, tj. pojetí využívající právní principy jako součást výuky pomocí Mapy. Druhá kapitola této práce se zabývá obecnými předpoklady a výhodami právních principů pro výuku na gymnáziích; tato kapitola se již zaměřuje na konkrétní způsob využití při výuce a jeho charakteristické aspekty, jež významně ovlivňují přístup k právním principům, zejména z hlediska jejich výběru či popisu vzájemných vztahů mezi nimi, ale i z hlediska jejich samotného pojmenování.

Jako východisko pro pojetí právních principů popsané v této práci však stále slouží analyticko-popisné pojetí Jana Wintra. To je však v této kapitole podrobena požadavkům, které již nejsou právního charakteru, nýbrž vyplývají ze zcela odlišných oborů. Jelikož je Mapa určena studentům gymnázií, je nezbytné na ni nahlédnout optikou části oboru psychologie, jež se zabývá výukou na středních školách, přičemž poznatky příslušných směrů psychologie lze rovněž považovat za inspiraci pro stanovení cíle této práce (podkapitola 3.1), obdobnou pozornost je zároveň nutné věnovat oblasti středoškolské didaktiky (podkapitola 3.2) – tyto dva mimoprávní obory mohou sloužit jako podklad pro úvahy o podobě Mapy a částečně i pro určení a způsob formulace obsahu její textové části; výčet východisek pro určení obsahu Mapy by však nebyl úplný, pokud by byl opomenut vliv obsahu RVP G, jenž obecně vymezuje závazný obsah učiva na gymnáziích a který je konkretizován jednak školními vzdělávacími programy jednotlivých škol, ale na celostátní úrovni rovněž i obsahem učebnic určených pro výuku práva na středních školách (podkapitola 3.3); výsledkem kolize pojetí Jana Wintra a výše popsaných požadavků je tzv. výukové pojetí právních principů jako součásti Mapy a způsobu jejího využití, jenž je podrobněji popsán v tzv. Příručce pro učitele (podkapitola 3.4); závěrem lze shrnout základní charakteristiky tohoto pojetí (podkapitola 3.5).

3.1 Požadavky z oboru psychologie

Idea výuky za pomoci Mapy má své kořeny v poznatcích kognitivní psychologie, a to konkrétně směru zvaného konstruktivismus. Jedná se o problematiku učení jakožto kognitivního procesu,¹⁶⁴ o jehož fungování se na poli psychologie ustálilo hned několik teorií, mezi nimiž přední postavení zaujímá behaviorismus, kladoucí důraz na chování jedince a roli okolí při učení, a právě kognitivní psychologie, jejíž zastánci přikládají význam aktivní roli studenta při učení a jeho schopnost přetvářet „vnitřní svět pojmů“ v reakci na novou zkušenost, nové poznatky.¹⁶⁵

Konstruktivismus pak zdůrazňuje proces, při němž student konstruuje nové poznatky. Tento směr poukazuje na to, že „*nové skutečnosti interpretujeme na základě předchozího porozumění dříve vnímaných skutečností, na základě porozumění vzniklého z dřívějších zkušeností. To, co*

---

¹⁶⁴ Čáp a Mareš popisují proces učení jako „*získávání zkušeností, utváření a pozměňování jedince v průběhu jeho života*“ (viz. ČÁP, Jan a JIŘÍ MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 80); Dle Fontany je učení „*poměrně trvalá změna v potenciaálním chování jedince v důsledku zkušenosti*“ (viz. FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka učitele*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2014, s. 146).

¹⁶⁵ FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*, s. 146.

*má člověk ve své mysli již vybudováno, mu dává schéma nebo rámeček poznání, které slouží jako základ pro poznání nové, které teprve bude vystavěno“.*¹⁶⁶

Na základě výše uvedeného lze rozlišit mezi učením z paměti, jež není příliš efektivní metodou, a tzv. hlubokým učením, při kterém student konstruuje vlastní význam nového poznatku a propojuje jej s již nabytými znalostmi. Tato situace pak studentovi umožňuje volně „cestovat“ po spojích mezi nově nabytými znalostmi a znalostmi nabytými dříve, snadněji se mu nové poznatky vybavují a zapamatování je dlouhodobější.¹⁶⁷

Ideou vedoucí k vytvoření Mapy zobrazující systém právního řádu s obsahem vyjádřeným právními principy spočívá právě ve snaze pomoci studentům gymnázií nabýt výše uvedené „schéma nebo rámeček poznání“, jež může sloužit jako základní kámen pro poznání celého právního řádu na úrovni odpovídající studentům gymnázií. Dle kolektivu autorů publikace *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků* by studenti měli být při studiu podporováni ve své zvědavosti a měli by být vedeni k hledání nových informací pomocí metod obdobných pro vědecké pracovníky a k uvažování v rámci struktury daného oboru.¹⁶⁸ K takovému postupu je však nezbytný určitý soubor znalostí o předmětném tématu. Jedině tak je možné z pohledu studentů porozumět novým pojmům, neboť porozumění lze popsat jako „interpretaci nových informací ve světle dosavadních znalostí“.¹⁶⁹ Ve světle poznatků kognitivní psychologie lze pak porozumění samotné popsat jako jednoznačný cíl učení jako celku.¹⁷⁰ K významu porozumění lze jen přisvědčit, neboť porozumění slovům užitým v právním kontextu je ostatně součástí definice právní gramotnosti (viz. podkapitola 1.1).¹⁷¹

Autor této práce je toho názoru, že v případě, že studenti gymnázií budou mít ve vlastní mysli k dispozici určitou podobu „mentální mapy právního řádu“ představující vnitřní, mentální obraz Mapy, s níž studenti pracovali při výuce práva, přičemž právní řád bude mít v této „mentální mapě“ charakter srozumitelného systému, pak bude pro tyto studenty snazší osvojit si další znalosti týkající se skutečného právního řádu, a to zejména vybrané základní právní

---

¹⁶⁶ GRECMANOVÁ, Helena, Eva URBANOVSKÁ a Petr NOVOTNÝ. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc: HANEX, 2000, s. 20.

¹⁶⁷ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 14.

¹⁶⁸ GRECMANOVÁ, Helena, Eva URBANOVSKÁ a Petr NOVOTNÝ. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*, s. 21.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*, s. 13.

¹⁷¹ Vedle teorie konstruktivismu lze rovněž zmínit psychologický směr zvaný instrumentální konceptualismus; J.S. Bruner, jenž tento směr rozpracoval, považoval za cíl výuky pomoc studentům pochopit strukturu toho kterého předmětu, přičemž těmito strukturami měl na mysli základní principy, sloužící k vymezení předmětu a k charakteristice vztahů s jinými tématy (viz. FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*, s. 160). Právě mapa právních principů může tuto požadovanou strukturu fakticky obsahovat.

instituty a normy, neboť je budou vnímat optikou systému právních principů, který jim umožní snadnější pochopení jednotlivých právních institutů a norem.

Tímto lze opět navázat na metaforický charakter této práce a představit si Mapu jako jakýsi puzzle, do něhož lze postupně zasazovat vybrané právní instituty a právní normy a vykládat je s přihlédnutím k již poznaným právním principům.¹⁷² Jako zcela základní příklad lze uvést pochopení institutů jako smlouva a rozhodnutí soudu. Základní podstata těchto institutů leží v rozdílech mezi soukromým a veřejným právem, jež lze snadno popsat principem rovného postavení účastníků soukromoprávních vztahů. Tento princip se jeví dostatečně srozumitelným a v jeho vysvětlení lze zahrnout i související princip *nemo iudex in causa sua*, který na výše uvedenou situaci napadá zcela adekvátně.¹⁷³¹⁷⁴ Studenti tak budou moci chápat instituty smlouvy a rozhodnutí soudu v kontextu toho, že smlouva je institut soukromého práva, a jako taková je uzavřena mezi účastníky majícími právně rovné postavení, přičemž žádný z těchto účastníků nemůže autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka smlouvy;¹⁷⁵ rozhodnutí soudu je naopak institutem práva veřejného, kde princip rovného postavení účastníků soukromoprávních vztahů neplatí, naopak rozhodnutí soudu přímo představuje rozhodnutí orgánu veřejné moci, který tak z autoritativního postavení účastníkům určuje práva a povinnosti.¹⁷⁶ Tyto instituty lze hlouběji charakterizovat pomocí dalších principů. Např. s právním institutem smlouvy tak jednoznačně souvisí významné principy smluvní autonomie a *pacta sunt servanda*.

S ohledem na poznatky konstruktivismu je tak namístě předpokládat, že pokud budou jednotlivé právní instituty a právní normy vysvětleny v kontextu právních principů, studenti novým poznatkům lépe porozumí a prostřednictvím těchto asociací dojde k hlubokému učení, díky čemuž si studenti budou učivo také lépe pamatovat.

Poznatky obsažené v teorii konstruktivismu se však vztahují na učení jako celek – proč je tedy využít jako inspiraci právě pro vytvoření Mapy? V této souvislosti je vhodné poprvé zmínit

---

¹⁷² Tato práce počítá s provedením Mapy ve formátu A3, což poskytuje dostatek prázdné plochy pro zvýraznění vazeb mezi principy a případné doplňování poznámek týkajících se souvisejících právních institutů a norem.

¹⁷³ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 143.

¹⁷⁴ Je třeba doplnit, že princip *nemo iudex in causa sua* v Mapě přímo explicitně uveden není, neboť jej lze právě snadno vysvětlit v souvislosti s principem rovného postavení účastníků soukromoprávních vztahů.

¹⁷⁵ DVORÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 30.

¹⁷⁶ DVORÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 38.

příměr mezi Mapou jakožto vyučovací pomůckou a tzv. pojmovým mapováním¹⁷⁷. Goeff Petty, jenž na směr konstruktivismu výrazně odkazuje ve své publikaci *Moderní vyučování*¹⁷⁸, mezi konstruktivní postupy řadí mimo jiné právě vytváření mentálních map.¹⁷⁹ Robert Fischer hovoří o paměti jako o síti znalostí, díky níž jedinec při učení dochází k novým formám porozumění, a užívá rovněž příměr k „užitečné mapě“, která sice může mít dílčí prázdná místa, vždy však obsahuje určitou „terru firmu“, tedy pevný základ pro naše budoucí poznání.¹⁸⁰

„Mapa“ poskytující jakýsi „odrazový můstek“ pro nabytí dalších znalostí se tak autorovi této práce jeví vhodným způsobem k dosažení cíle této práce – nalezení metody umožňující orientaci v právu a tím i usnadňující další nabývání znalostí z oblasti práva. Tony Buzan v knize *Mentální mapování*¹⁸¹ srovnává mentální mapu s „mapou města“, která mimo jiné poskytuje celkový pohled na rozsáhlou problematiku, obsahuje velké množství informací na jednom místě a umožňuje si vše snadněji zapamatovat.¹⁸² Robert Fischer se k této představě přiklání, když hned v úvodu předmětné kapitoly knihy *Učíme děti myslet a učit se* uvádí, že „mapa je užitečným průvodcem pro orientaci“.¹⁸³

Je samozřejmě nezbytné poznamenat, že příměr mezi Mapou a mentálním mapováním nemůže být ani zdaleka úplný. Mentální mapování je efektivní jen tehdy, vytváří-li si jedinec mentální mapu osobně,¹⁸⁴ Mapa právních principů je však studentům předkládána, oni sami ji v jádru neutvářejí. Přesto lze mezi těmito dvěma metodami nalézt jisté podobnosti a zejména lze usilovat o co největší přiblížení podstatě mentálního mapování – např. poskytnutím Mapy neúplné, aby ji studenti mohli sami dokončit (k tomu blíže v následující podkapitole 3.2).

Jako jednu z podobností mezi Mapou a pojmovým mapováním lze předně uvést, že v obou případech se nepochybně jedná o případ nelineárních podob sdělování učiva. Jan Čáp a Jiří Mareš v této souvislosti uvádí, že sdělování obsahu učiva má obvykle lineární podobu.¹⁸⁵ Problémem tohoto způsobu strukturování učiva však bývá skutečnost, že student si musí osvojit nejen jednotlivé pojmy, ale rovněž vztahy mezi nimi, musí si vytvořit vlastní síť pojmů a vztahů. Tato síť však nebývá v lineárních podobách struktury učiva (výklad, text učebnice)

---

¹⁷⁷ Pojmové, resp. mentální mapy lze definovat jako „všechny postupy, které znázorňují myšlení nějakým zobrazením“. Viz. FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, s. 71.

¹⁷⁸ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013.

¹⁷⁹ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*, s. 24-25.

¹⁸⁰ FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*, s. 71-72.

¹⁸¹ BUZAN, Tony. *Mentální mapování*. Praha: Portál, 2007.

¹⁸² BUZAN, Tony. *Mentální mapování*, s. 14.

¹⁸³ FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*, s. 71.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 77.

¹⁸⁵ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*, s. 441.

naznačena přímo, nýbrž často vyplývá implicitně a student si ji musí domyslet. Dovednosti nutné ke konstrukci těchto sítí pojmů a vztahů však studenty nikdo cíleně neučí a studenti si tak často z výkladu a učebnicového textu odnášejí informace značně deformované – např. si zapamatují neúplné informace nebo nejsou schopni určit, který z poznatků je důležitý a který je má vedlejší význam.¹⁸⁶

Pojmové mapování i navržená Mapa by tento problém měly do jisté míry řešit, neboť nabízejí studentům v prvním případě propracovanější strategii učení, v druhém případě přinejmenším nastíněnou přehlednou strukturu učiva, vymezení některých základních pojmů a zejména i zobrazení vztahů mezi nimi.¹⁸⁷

V této souvislosti lze krátce odkázat na další z psychologických směrů, a to na instrumentální konceptualismus. Jedna z tezí tohoto směru spočívala ve formulaci jednoho z cílů výuky jako pomoci studentům pochopit struktury toho kterého předmětu, přičemž těmito strukturami jsou myšleny základní principy, sloužící k vymezení předmětu a k charakteristice vztahů s jinými tématy.¹⁸⁸

V rámci školní psychologie je tak kladen značný důraz na strukturování učiva a Mapa se v tomto směru jeví jako vhodný prostředek. Vyobrazení systému práva fakticky kopíruje jednotlivá témata probíraná v rámci výuky práva na gymnáziích. Učitelé tak mohou rovněž Mapu využít jako samotný základ pro vlastní strukturu výuky práva.

Další podobnost mezi mentálními mapami a Mapou lze spatřovat v grafickém zpracování. Výzkumy v oblasti psychologie týkající se lidské inteligence vedly k rozlišení přibližně sedmi stránek inteligence, přičemž lidské učení je obecně efektivnější, pokud jedinec může zapojit více stránek inteligence zároveň.¹⁸⁹ V případě Mapy tak můžeme hovořit o zapojení tzv. řečové inteligence a inteligence zrakové. Rozvoji myšlení studentů tak lze napomáhat uspořádáním a mapováním jejich myšlenek a pojmů, procvičováním názorného myšlení zároveň může prospívat všem aspektům učení.¹⁹⁰

---

¹⁸⁶ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*, s. 442.

¹⁸⁷ Je třeba poznamenat, že Čáp a Mareš varují před tím předkládáním hotových tabulek a schémat, u nichž student netuší, jakým způsobem vznikly a jak by si je případně mohl sestavit sám (viz. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*, s. 443). Tento poznatek je promítnut do didaktických požadavků na Mapu popsaných v následující podkapitole, zejména do nutnosti s předloženou Mapou dále pracovat a upravovat ji.

¹⁸⁸ FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*, s. 160.

¹⁸⁹ FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*, s. 16.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 16-17.

Mentální mapy mohou představovat grafické znázornění procesu myšlení a současného hledání vztahů mezi pojmy¹⁹¹ a prostřednictvím pojmů tak umožňovat stanovení odlišností a vztahů mezi jednotlivými jevy.¹⁹² Lze usuzovat, že Mapa tyto charakteristiky naplňuje rovněž. Je namístě uznat, že jelikož má být studentům předkládána v podobě do určité míry hotové, tak ji nelze bez námitek nazvat znázorněním procesu myšlení, neboť se nejedná primárně o myšlení studentů, nýbrž především myšlení autora této práce. Na druhou stranu, jak již bylo stručně zmíněno, tato práce nepočítá s tím, že by se Mapa předkládala ve zcela dokončené podobě – přinejmenším by Mapa měla studenty vést k samostatnému, resp. učitelem vedenému hledání vztahů mezi jednotlivými pojmy.

Stanovení odlišností a vztahů mezi jednotlivými jevy je pak do určité míry základní charakteristikou Mapy – je tvořena právními principy zvolenými za účelem nejvhodnější charakteristiky jednotlivých právních odvětví a jejich odlišení od odvětví jiných.

Závěrem úvahy o podobnosti mentálních map s Mapou lze odkázat na výčet výhod pro studenty a učitele při pojmovém mapování popsany Čápem a Marešem. Z těchto výhod pro studenty lze uvést např. možnost rozlišení učiva dle vztahů mezi pojmy nebo dle hierarchické struktury či usnadnění pochopení učiva díky vizualizaci. Jak již bylo nastíněno výše, studenti rovněž získají přehled o učivu, jsou schopni popsat vztahy mezi jednotlivými pojmy a uvědomují si odlišný význam a důležitost těchto pojmů. Ze strany učitele přináší užití pojmového mapování výhody při plánování učiva a možnost pracovat s nimi jako podklady k doplnění.¹⁹³

Díky těmto několika podobnostem mezi Mapou a pojmovým mapováním lze v určitých aspektech aplikovat didaktické požadavky na mentální mapy i na Mapu, jak bude blíže popsáno v následující podkapitole.

3.2 Požadavky z oboru didaktiky

Tato podkapitola nahlíží na Mapu optikou didaktiky, tedy oboru, jenž se mimo jiné zabývá výukovými metodami. Jsou zde tedy formulovány požadavky na formu Mapy jakožto didaktické pomůcky. Některé z požadavků platí pro ilustrační metody obecně, jiné mají být aplikovány v souvislosti s materiály pro studenty či tabulkami a vývěskami nebo v návaznosti na předešlou podkapitolu pro pojmové mapy.

---

¹⁹¹ Tamtéž, s. 71.

¹⁹² Tamtéž, s. 73.

¹⁹³ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*, s. 466-468.

Ilustrační metody, tj. ty, jež využívají nějaké formy grafického znázornění, pomáhají zejména přibližovat složité a obtížně uchopitelné jevy za účelem snazšího proniknutí do jádra problematiky a lepšího porozumění danému tématu.¹⁹⁴ Jejich efektivní využití však předpokládá propojení s dalšími výukovými metodami – např. výkladem, skupinovou prací apod.¹⁹⁵

Tyto ilustrační metody mohou mít různé formy – pro předmět této práce jsou relevantní formy rozmnožených materiálů pro studenty a tabulky či vývěsky. Z hlediska rozmnožených materiálů lze zejména zmínit požadavek na to, aby studenti s těmito materiály pracovali – vpisovali dovnitř vlastní poznámky, doplňovali je či dále upravovali. Materiál se pak pro každého studenta stává osobnějším.¹⁹⁶

Požadavky na tabulky a vývěsky by měly sloužit spíše jako varování. Geoff Petty uvádí, že „*tabulky, grafy, diagramy, schémata, vývěsky a plakáty leckdy přinášejí jen malý užitek, protože jsou zahlceny informacemi a navíc nebývají příliš často obměňovány.*“¹⁹⁷ Aby se tomuto nevídanému důsledku učitel vyhnul, měl by z takovýchto schémat učinit součást výuky, vyvěsit je jako připomínku probírané látky. Petty rovněž zdůrazňuje jednoduchost.¹⁹⁸

Pro formu Mapy jsou pak přílehlavé následující požadavky na pojmové mapování, formulované Robertem Fischerem a zejména Tonym Buzanem – mentální mapy by měly obsahovat jen klíčové myšlenky formulované jednoduchými slovy, nikoliv celé věty,¹⁹⁹ základní myšlenka by měla být umístěna ve středu a jednotlivé myšlenky by měly být vyjádřeny obrázky a zvýrazněny různými barvami. Jednotlivé pojmy by měly být propojeny větvemi vyjadřující asociace a vztahy mezi nimi.²⁰⁰

Na základě požadavků psychologie popsanych v podkapitole 3.1 a požadavků pedagogiky popsanych v této podkapitole lze formulovat několik charakteristik Mapy a způsobů jejího užití, které by měly těmto požadavkům alespoň do určité míry vyhovět:

1. Mapu lze tedy v základu charakterizovat jako grafické znázornění systému práva. Zvolenou metodou je vyobrazení pomocí geometrických obrazců, předně obdélníků,

---

¹⁹⁴ GRECMANOVÁ, Helena, Eva URBANOVSKÁ a Petr NOVOTNÝ. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*, s. 57.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 58.

¹⁹⁶ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*, s. 205.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 375.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 375-376.

¹⁹⁹ FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*, s. 72; BUZAN, Tony. *Mentální mapování*, s. 20.

²⁰⁰ BUZAN, Tony. *Mentální mapování*, s. 20.

vyjadřujících jednotlivá právní odvětví a systematicky rozložených na ploše papíru. Výplň těchto obdélníků tvoří text, a to jednoduché pojmy vyjadřující jednotlivé právní principy charakteristické pro to které právní odvětví.

2. Mapa by měla fungovat jako rozmnožený materiál, se kterým by měl každý studentů v průběhu výuky práva aktivně pracovat. Z toho důvodu jsou vytvořena dvě vyhotovení Mapy: první z nich je zcela prosto jakéhokoliv grafického vyjádření vztahů a asociací mezi jednotlivými principy a odvětvími – toto vyhotovení je určeno pro studenty a tvoří Přílohu č. 2 této práce. Druhé vyhotovení naopak obsahuje zobrazení vybraných vztahů a asociací, je určeno pro učitele, aby mohli studenty k nalézání těchto vztahů vést, a tvoří Přílohu č. 3 této práce.

Vyhotovení určené studentům je černobílé. Požadavky na barevnost a vyjádření vztahů by totiž měli zajistit sami studenti samostatnou, případně skupinovou prací. Studenti by tak osobně měli doplňovat jednotlivé vazby, ideálně barevně vyjádřit různou povahu souvislostí, případně i doprovodnými obrázky charakterizovat povahu jednotlivých právních odvětví a principů.

Provedení Mapy napomáhá barevnosti v tom smyslu, že počítá se třemi variantami vazeb – vztah vyjadřující konkretizaci (mezi tuto kategorii jsou zařazeny i vztahy, kdy jeden princip je vyjadřuje určitý charakteristický znak jiného principu), kolizi nebo „jiné“.²⁰¹ Jako příklad lze uvést princip smluvní volnosti jako konkretizaci principu autonomie vůle,²⁰² princip dělby moci je v kolizi s principem vlády většiny, neboť omezuje výkon státní moci, jehož zdrojem je právě lid, jehož vůle je vyjádřena převážně vůlí většiny;²⁰³ jako „jiný“ lze např. popsat vztah principu nestrannosti soudců a principu zákonného soudu a zákonného soudce, jenž předešlý princip posiluje.²⁰⁴ Každá z těchto variant by pak měla být označena jinou barvou.²⁰⁵

3. Ideou Mapy je užití v průběhu celého studia práva na gymnáziu, jež může trvat několik měsíců. Po celou tu dobu by Mapa měla sloužit jako vždy přítomná pomůcka, jako podklad pro pochopení veškerých nových znalostí, pro rychlé zopakování poznatků z předešlých témat a jejich propojení s tématy novými. Studenti by s ní měli skutečně

---

²⁰¹ Pojmy „konkretizace“ a „kolize“ v souvislosti s popisem vztahů mezi právními principy jsou rovněž inspirovány pojetím Jana Wintra. Viz. WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 142.

²⁰² WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 156.

²⁰³ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*, s. 26, 74.

²⁰⁴ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 204.

²⁰⁵ Mapa předpokládá zelenou barvu pro vztah konkretizace, červenou barvu pro vztah kolize a modrou barvu pro vztah „jiné“.

aktivně pracovat – a postupně si ji osvojit do takové míry, jako by ji sami původně vytvořili.

Výše popsaným způsobem užití Mapy při výuce by se mělo co nejnvýrazněji směřovat k základním výhodám mentálního mapování s cílem v nejvyšší míře využít potenciál srozumitelného přehledu systému práva.

Zvláštní důraz je třeba vložit na požadavek užívání jednoduchých klíčových slov. Vyhovění tomuto požadavku je pro výuku na úrovni gymnázií zcela nezbytné, může však vést k důsledku nevídanému na akademické půdě – deformaci zavedeného pojmosloví. Lze seznat, že pro základní charakteristiku obsahu právního řádu prostřednictvím právních principů je nutné uvést a popsat právní principy jako např. rovné postavení osob soukromého práva, stíhání jen ze zákonných důvodů či *pacta sunt servanda*. Zatímco v případě posledním lze pro získání jednoduché klíčové fráze opustit latinské pojmenování principu a dojít k velice srozumitelnému spojení „smlouvy se mají dodržovat“, u zbývajících dvou principů, stejně jako v případě mnoha dalších, již bude nutné se více vzdálit obvyklé terminologii zavedené právní vědou a přiklonit se k více popisnému a laickému pojmenování jednotlivých principů. Princip rovného postavení osob soukromého je tak v Mapě stručně formulován jako „rovnost subjektů“ a princip stíhání ze zákonných důvodů je popsán méně užívaným termínem „zákonný proces“.

Dále autor této práce upozorňuje, že některá pojmenování principů užitá v Mapě často nevystihují dané principy přesně, v některých případech je za účelem zjednodušení do obsahu jednoho právního principu zahrnut obsah principů jiných – např. princip zastupitelské demokracie je v příslušné Příručce pro učitele (k ní blíže v kapitole 3.4) popsán širěji, jeho obsah fakticky zahrnuje i obsah republikánského principu a principu vlády na čas.²⁰⁶ K principu subjektivních práv každého právního subjektu, jenž je v Mapě popsán jako „subjektivní práva“, jsou záměrně přiřazeny projevy, jež by jinak byly obvyklé pro principy způsobilosti každého člověka k právům od narození do smrti, rovné způsobilosti každého člověka k právnímu jednání či rovného právního postavení právnických osob s osobami fyzickými,²⁰⁷ neboť tyto principy nebylo z hlediska účelu Mapy možno uvést výslovně. Princip „základních lidských práv a svobod“ pak v zásadě představuje zobecněné spojení principu ústavně chráněných a

---

²⁰⁶ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*, s. 26, 32-33.

²⁰⁷ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 145-147.

přímo aplikovatelných nezadatelných základních práv a svobod²⁰⁸ s principem sociálního státu²⁰⁹.

Zcela specifická je v tomto ohledu pak trojice „principů“ označených v Mapě jako „trestní odpovědnost“, „občanskoprávní odpovědnost“ a „odpovědnost za přešupek“²¹⁰. Každý z těchto prvků Mapy představuje celý soubor právních principů souvisejících s příslušným právním institutem, tj. trestní odpovědností, občanskoprávní odpovědností a správní odpovědností. Jedná se tak kupříkladu o trestněprávní princip plné subjektivní odpovědnosti²¹¹ či občanskoprávní princip plné náhrady škody²¹². Zahrnutí těchto principů pod pojem, jenž spíše popisuje právní institut, s nímž tyto principy souvisí, bylo vedeno zejména snahou o jasné a přehledné vyjádření základních druhů odpovědnosti za účelem osvětlení jedné z problematičtých oblastí orientace v právu popsanych v podkapitole 1.4.

Na podobném principu stojí „principy“ popsané jako „autoritativní rozhodování“, „nadřizenost a podřizenost subjektů“ a „kogentnost zákona“. Tyto pojmy jsou formulovány jako „odvrácená strana mince“ vůči soukromoprávním principům autonomie vůle, rovného postavení účastníků soukromoprávních vztahů a dispozitivnosti zákona.²¹³ Z této trojice principů vyplývají hlavní rozdíly mezi soukromým a veřejným právem,²¹⁴ pro účely výuky práva na středních školách je však dle názoru autora této práce vhodné formulovat protiklady k těmto principům jako zdroj charakteristiky veřejného práva. V podstatě se však jedná o opětovný odkaz na tuto trojici soukromoprávních principů, pouze z odlišného úhlu pohledu.

Tyto deformace jsou dány účelem užití právních principů, tj. výukou na gymnáziích. Cílem Mapy je dosáhnout nejen redukce obsahu právního řádu, ale i zjednodušení formy jeho vyjádření. Vše za účelem snadnějšího porozumění a orientace v právu. Autor této práce je toho

---

²⁰⁸ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*, s. 141.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 180.

²¹⁰ Zde je zvolena formulace „odpovědnost za přešupek“ namísto správní odpovědnosti, neboť autor této práce je toho názoru, že studenti si snadněji zapamatují pojem odpovědnosti za přešupek v souvislosti s tím, že pojem přešupek vešel v poměrně obecnou známost, zatímco pojem správního práva jako takového a od něj se odvíjející formulace pojmu správní odpovědnost bude spíše pro studenty neznámá. Správnímu právu se jednotlivé učebnice příliš nevěnují (Např. v učebnici *Společenské vědy pro střední školy* jsou správnímu právu věnovány pouze dvě strany. Viz. DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl – učebnice. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, 2014, s. 50-51), proto je zvoleno toto ještě výraznější zjednodušení. Obdobnou terminologii rovněž užívá zákonná úprava – viz. Část druhá: Základy odpovědnosti za přešupek, zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přešupky a řízení o nich.

²¹¹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 249.

²¹² Tamtéž, s. 159.

²¹³ Tamtéž, s. 143-145.

²¹⁴ DVORÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část, s. 30-41.

názoru, že je s ohledem na tento cíl aplikace právních principů v daném případě legitimní a vhodné tyto drobné deformace zavedené terminologie připustit.

K otázce formulace klíčových pojmů lze doplnit, že v naprosté většině případů se nejedná o deformace týkající se základních právních principů. Např. princip autonomie vůle je stále v Mapě formulován jako „autonomie vůle“. Princip *vigilantibus iura scripta sunt* je popsán celistvým překladem, tj. „práva patří bdělým“. Tím se lze při aplikaci Mapy vyvarovat obavám, že by se studenti učili výrazně pozměněným pojmům, které by pak některé z nich mohly poškodit při případném studiu na některé z právnických fakult.

Závěrem je namístě k požadavku užití pouze klíčových slov dodat, že Mapa, jak již z příkladů uvedených v předešlém textu vyplynulo, zásadně nepracuje s termínem „princip“, nýbrž uvádí pouze samotný kořen názvu principu, tj. např. namísto formulace „princip ochrany spotřebitele“, je v Mapě uvedeno pouze „ochrana spotřebitele“. Výjimku tvoří principy, u nichž je celý název nezbytný k zachování smysluplnosti užití fráze – např. „princip dispoziční“.

3.3 Požadavky výuky na gymnáziích

Zatímco předešlé podkapitoly se zabývaly kritérii souvisejícími zejména s grafickou stránkou Mapy a metodou jejího užití při výuce a z obsahového hlediska jen obecně vyjadřujícími limity pro počet použitých právních principů či jejich formulaci, tato podkapitola se již bude věnovat výhradně obsahové stránce Mapy.

Následující text vychází z idey, že obsah Mapy je nezbytné přizpůsobit kontextu současné výuky na gymnáziích. Ten je formován především prostřednictvím soustavy vzdělávacích programů (jak již bylo uvedeno v podkapitole 1.2, pro tuto práci je relevantním pramenem informací RVP G), ale také prostřednictvím učebnic, podle nichž se právo na gymnáziích vyučuje.

Vzdělávací cíle a obsah vzdělávání související s oblastí práva jsou v rámci RVP G blíže popsány ve vzdělávací oblasti zvané *Člověk společnost*, s další konkretizací ve vzdělávacím oboru zvaném *Občanský a společenskovědní základ*.²¹⁵ Tato část RVP G obsahuje očekávané výstupy a učivo v oblastech jako *Občan ve státě* či *Občan a právo*, mezi něž patří mimo jiné očekávaná dovednost vymezit, jakou funkci plní ve státě ústava, proč je státní moc rozdělena

---

²¹⁵ BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 38-39.

na tři nezávislé složky, rozlišit trestný čin a přestupek či rozeznat, jaké případy se řeší v občanském soudním řízení a jaké v trestním řízení.²¹⁶

Zmíněných učebnic je pak pochopitelně velké množství a porovnání jejich obsahu není hlavním cílem této práce; z toho důvodu jsou z hlediska relevance zvoleny pouze tři učebnice, a to ty, které zvolil Michal Urban ve své knize *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů – případy z praxe*;²¹⁷ jedná se o učebnice *Odmaturuj ze společenských věd*²¹⁸, *Právo pro střední školy*²¹⁹ a *Společenské vědy pro střední školy*^{220, 221, 222}.

Lze usuzovat, že se pedagogové na gymnáziích při výuce práva těmito učebnicemi řídí a strukturují podle nich obsah výuky. RVP G je v tomto ohledu závazným, byť výrazně obecným dokumentem. Z toho důvodu je vhodné, aby Mapa svým obsahem z RVP G a učebnic užívaných při výuce vycházela, aby určité aspekty práva neopomíjela nebo naopak aby neobsahovala něco, co je sice dle názoru autora této práce inspirovaného studiem na PF UK významným principem, jemuž však není a nemůže být v rámci výuky na gymnáziu věnována žádná pozornost. Jako příklad lze uvést, že RVP G ani uvedené učebnice neobsahují informace o obsahu právních odvětví jako je právo životního prostředí, právo sociálního zabezpečení či právo finanční, ale spolu s nimi RVP G stejně jako učebnice opomíjejí i odvětví obchodního práva. Obsah Mapy je tudíž nezbytné této skutečnosti přizpůsobit.

V této souvislosti je však namístě zmínit, že učebnice v tomto ohledu poskytují výrazně větší množství podnětů k porovnání, než RVP G. Jak bylo uvedeno výše, o trestním řízení se ku příkladu RVP G zmiňuje pouze v souvislosti se vzdělávacím cílem spočívajícím v dovednosti žáka rozeznávat, „*jaké případy se řeší v občanském soudním řízení a jaké v trestním řízení*“.²²³ Od tohoto obecně formulovaného vzdělávacího cíle se však odvíjí soustava odpovědnostních pojmů a procesních principů, jež jsou v Mapě uvedeny.

---

²¹⁶ Tamtéž, s. 40-41.

²¹⁷ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Praha: Leges, 2013.

²¹⁸ DVORÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. 2., přepracované vydání. Brno: Didaktis, 2015.

²¹⁹ RYSKA, Radovan a Monika PUŠKINOVÁ. *Právo pro střední školy*. 5., aktualizované vydání. Praha: Eduko, 2018.

²²⁰ DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl – učebnice. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, 2014.

²²¹ URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*, s. 181-193.

²²² Učebnice *Odmaturuj ze společenských věd* a *Společenské vědy pro střední školy* jsou navíc užívány na gymnáziu, kde autor této práce absolvoval praxi výuky na střední škole zmíněnou v úvodu této práce.

²²³ BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 41.

Učebnice naopak v některých případech určité principy uvádějí explicitně, v jiných případech obsahují alespoň jejich projevy ve formě příslušných právních institutů a norem. Jako příklad skupiny principů vyjádřených přímo lze uvést např. princip suverenity lidu,²²⁴ princip presumpce nevinny²²⁵ či princip oficiality trestního řízení.²²⁶ Dále tyto učebnice hovoří např. o závěti,²²⁷ kterou lze považovat za právní institut, v němž se projevuje princip testovací volnosti, či o možnosti se sdružovat v odborových organizacích,²²⁸ což lze považovat za projev principu koaliční svobody.

3.4 Výukové pojetí a Mapa právních principů

Jak již bylo řečeno v kapitole 2, právní principy lze popsat jako pravidla, které lze vyjádřit kondicionální normativní větou, představující základ právního institutu, zákona, právního odvětví nebo právního řádu jako celku.²²⁹ Zároveň již bylo v této práci nastíněno, že ve vztahu k právním principům existují různá pojetí, charakteristická odlišnými cíli použití právních principů.²³⁰

Autor této práce si vzal za cíl nalézt metodu umožňující studentům gymnázia osvojit si dovednost orientace v právu a usnadnit jim tak nabývání dalších znalostí v oblasti práva. Za tím účelem je nutné přistoupit k novému pojetí právních principů, vymezeného cílem použití principů při výuce práva na gymnáziu, konkrétně prostřednictvím výukové pomůcky Mapy právních principů. Toto pojetí bude nadále nazýváno jako „výukové pojetí“.

Výše uvedená definice právních principů má spíše univerzální charakter a v souvislosti s různými pojetími může mít různou podobu,²³¹ pro účely výukového pojetí popsaného v této práci je však přiléhavá – právní principy představují vhodný nástroj pro výuku práva, neboť mají povahu kondicionálních normativních vět tvořících základ právních institutů, odvětví a

---

²²⁴ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 21. RYSKA, Radovan a Monika PUŠKINOVÁ. *Právo pro střední školy*, s. 18.

²²⁵ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 81; DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl – učebnice, s. 48.

²²⁶ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 80-81; DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*, s. 48.

²²⁷ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 61-62; DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*, s. 29; RYSKA, Radovan a Monika PUŠKINOVÁ. *Právo pro střední školy*, s. 45

²²⁸ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 75.

²²⁹ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 105.

²³⁰ Tamtéž, s. 89-90.

²³¹ Tamtéž, s. 97.

právního řádu jako celku, díky čemuž lze právní řád vyjádřit ve formě, která zjednodušujícím způsobem zachycuje jeho podobu, ale zároveň dostatečně vystihuje jeho obsah.

Jak již bylo rovněž zmíněno, z výčtu jednotlivých pojetí je výukovému pojetí nejbližší analyticko-popisné pojetí Jana Wintra,²³² jenž ve své knize *Říše principů* vytvořil výčet principů, jimiž lze v rámci tohoto pojetí právní řád redukovat a následně snadněji charakterizovat.²³³ Tento výčet lze využít jako odrazový můstek pro výběr jednotlivých principů použitých v rámci pojetí výukového, přičemž kritéria tohoto výběru byla popsána v předešlých podkapitolách této kapitoly. Je třeba poznamenat, že se jedná o kritéria přísná; v důsledku této skutečnosti je tak výčet Jana Wintra významně zredukován.

Pro bližší charakteristiku výukového pojetí je nutné zaměřit se již na samotnou Mapu právních principů a způsob jejího využití při výuce práva na gymnáziích. Obsah Mapy, výčet jednotlivých principů, jejich stručná charakteristika, projevy a vybrané vztahy a souvislosti, stejně jako „metodika“ pro použití Mapy při výuce jsou podrobně popsány v Příručce pro učitele, která tvoří Přílohu č. 4 této práce. Níže jsou uvedeny pouze základní zásady, na nichž Mapa právních principů stojí.

Na Mapu lze nahlížet skrze dvě dimenze: na jedné straně se jedná o grafické znázornění systému práva. Zde lze navázat na pojem vnějšího systému práva, jenž představuje systém právních odvětví rozlišených dle podobného předmětu právních norem.²³⁴ Mapa tak obsahuje grafické znázornění jednotlivých právních odvětví, které jsou od sebe graficky odlišeny – každé předmětné odvětví je vyjádřeno příslušným obdélníkem. Jelikož ovšem ne všechny obdélníky jsou věnovány konkrétně vymezeným odvětvím, jsou tyto obdélníky nadále pojmenovány jako oblasti.²³⁵ Tyto oblasti jsou dále v některých případech rozděleny na podoblasti. Oblasti, stejně jako podoblasti, jsou nadepsány dle právního odvětví, jehož principy obsahují (či dle jiné skupiny principů). S ohledem na požadavky výuky na gymnáziích popsané v podkapitole 3.3 Mapa zachycuje pouze některá právní odvětví, a to: ústavní právo, občanské právo hmotné, občanské právo procesní, pracovní právo, trestní právo hmotné, trestní právo procesní, správní právo hmotné, správní právo procesní a oblast obsahující obecné principy soukromého práva a oblast popisující obecné charakteristiky veřejného práva.

---

²³² Tamtéž, s. 80.

²³³ Tamtéž, s. 107.

²³⁴ Tamtéž, s. 73.

²³⁵ Mapa totiž obsahuje rovněž samostatné oblasti věnované obecným principům soukromého práva a veřejného práva, které ovšem souvisí s rozlišením dle metody právní úpravy. Viz. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 126-128.

V případě, že by Mapa obsahovala pouze tuto grafickou dimenzi, jednalo by se o jednoduchý náskres systému práva. Na Mapu lze ovšem nahlížet i skrz dimenzi obsahovou, vyjádřenou v podobě použití právních principů. Tím, že Mapa v jednotlivých oblastech uvádí příslušné principy, nabývá na obsahu a hloubce. Nejedná se tak o pouhý náskres, nýbrž o mapu zachycující určitý počet pojmů, které vyjadřují obsah právního řádu v míře přiměřené výuce na gymnáziu.

Tato obsahová dimenze se významně projevuje v navrhovaném způsobu použití Mapy při výuce. Dle názoru autora této práce je nejefektivnější metodou práce s Mapou její zapojení do celkové struktury výuky práva na gymnáziu. Ideálním postupem je předložit studentům Mapu již v úvodu bloku věnovanému právu (případně již v rámci bloku věnovanému politologii, neboť v souvislosti s politologií je často vyučováno i ústavní právo), a to krátce po seznámení se základními pojmy teorie práva, jako jsou např. právní norma, právní institut, systém práva a samozřejmě také právní princip.

Studenti tak budou mít již od počátku k dispozici přehledné vyobrazení právního řádu a v průběhu výuky se mohou postupně seznamovat s jeho obsahem. S odkazem na již tradiční metaforu této práce, studentům je takto do rukou dána mapa od města, takže studenti mohou toto město začít s pomocí průvodce (učitele) prozkoumávat.

Další postup by měl spočívat v tom, že každý tematický celek související s určitou oblastí Mapy by měl být uveden výkladem či jinou výukovou metodou, prostřednictvím které se studenti seznámí s principy této oblasti. Toto se příliš neliší od výuky na PF UK – lze si představit, že učitel práva např. téma pracovního práva uvede stručným výkladem o povaze tohoto odvětví a jeho předmětu. Následující charakteristiky odvětví již lze vyjádřit prostřednictvím výkladu o souvisejících principech – v Mapě jsou uvedeny principy formulované jako „ochrana zaměstnance“, „zákaz diskriminace“ a „koaliční svoboda“.

Následně lze ovšem využít povahy Mapy jako vyjádření vnitřního systému práva obsahujícího rovněž vazby a souvislosti mezi jednotlivými právními idejemi a provázat nové poznatky s již osvojenými znalostmi tím, že si studenti dle pokynů učitele či prostřednictvím jiné metody výuky na Mapě zvýrazní dvě vazby vztahující se k principu ochrany zaměstnance – vztah konkretizace vůči obecnějšímu principu ochrany slabší strany a vztah kolize vůči principu smluvní svobody, který je principem ochrany zaměstnance v pracovním právu významně omezen.²³⁶ Tímto způsobem si student v mysli buduje vlastní strukturu práva, uvědomuje si provázanost pracovního práva s občanským právem hmotným. Na to lze navázat i skutečností,

---

²³⁶ WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 172.

že uvedená trojice principů je zakotvena na ústavní úrovni, a to konkrétně v Listině základních práv a svobod.²³⁷²³⁸ Tyto principy lze tak propojit i s principem „základních lidských práv a svobod“, tuto vazbu však není vhodné na Mapě přímo vyjádřit, neboť by to vedlo k jejímu přehlčení a nepřehlednosti. Na prozařování základních lidských práv a svobod do celého právního řádu je tak nutné odkázat jiným způsobem.

Dále se již lze zabývat podrobnější materií pracovního práva s tím, že významnou část probírané látky lze vyučovat s odkazem na uvedené principy. Např. učebnice *Odmaturuj! ze společenských věd* uvádí v souvislosti s pracovním právem např. povinné náležitosti a podmínku písemné formy u pracovní smlouvy.²³⁹ Povinnost uzavřít pracovní smlouvu v písemné formě, s uvedením druhu práce a místa výkonu práce lze spojit s principem ochrany zaměstnance. Totéž platí o dovolené²⁴⁰ či omezení způsobu ukončení pracovního poměru ze strany zaměstnavatele,²⁴¹ což rovněž patří mezi témata rozvedená ve zmíněné učebnici. Studenti si tak uvědomí smysl a podstatu těchto právních norem a institutů a pochopí důvody pro jejich zavedení do právního řádu. Zároveň se tyto nové poznatky opět propojí s něčím již naučeným, dochází tak k hlubokému učení, které vede k lepšímu zapamatování a zjednodušuje tak nabývání dalších znalostí. Propojení se znalostmi nabytými dříve lze vyjádřit i např. prostřednictvím právního institutu dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, rovněž uvedeného v popsání učebnici, u něhož se na úkor principu ochrany zaměstnance naopak více projevuje princip smluvní volnosti. Tímto lze opět propojit nové znalosti se znalostmi staršími, díky tomu zároveň tyto starší vědomosti zopakovat a osvěžit.

Na základě výše uvedeného postupu by se pracovní právo mělo stát pro studenty čitelným a srozumitelným odvětvím. Studenti by si měli lépe uvědomit charakteristiky tohoto odvětví, které jej odlišují od jiných odvětví, měli by si pamatovat, že v případě, že se stanou zaměstnanci, tak je jejich postavení chráněno, pokud naopak budou zaměstnavateli, tak jsou jejich možnosti zákonem omezené. Právě ochranná povaha právních norem pracovního práva je pro toto odvětví typická.²⁴² Zároveň by si měli studenti uvědomit postavení pracovního práva v rámci systému – prozařují do něj normy ústavního práva, významně souvisí s občanským právem hmotným, ale zároveň se od něj odlišuje. Tyto poznatky by měly usnadnit osvojení si

---

²³⁷ Čl. 1, čl. 27, čl. 28 a čl. 29 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

²³⁸ Jedná se tak o principy ústavní úrovně, jež ovšem ovládají jiná právní odvětví. Viz. WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 182.

²³⁹ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*, s. 71.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 71.

²⁴¹ Tamtéž, s. 72.

²⁴² HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*, s. 19.

dovednosti orientace v právu, neboť pokud se např. student ocitne v pozici před uzavřením pracovní smlouvy, uvědomí si povahu svého postavení spočívající v tom, že chce podepsat smlouvu, jejíž obsah se zásadně smí odchýlit od zákona pouze v jeho prospěch jakožto zaměstnance. Lze tak předpokládat, že ačkoliv si pravděpodobně nebude pamatovat výpovědní důvody na straně zaměstnavatele dle zákona, bude si pamatovat, že zaměstnavatel může pracovní smlouvu vypovědět právě jen z důvodů uvedených v zákoně – pokud tedy v pracovní smlouvě spatří nějaké ustanovení týkající se výpovědních důvodů, může si např. prostřednictvím internetu snadno zjistit, zda je pracovní smlouva v souladu se zákonem. Tím dojde k řešení tohoto právně relevantního problému. Na počátku tohoto řešení však byl okamžik uvědomění si vlastní pozice, její zařazení do právního kontextu a nalezení vhodného postupu, tj. dovednost orientace v právu.

Prostřednictvím uvedených postupů lze pomocí Mapy provést i opakování a obecně ji využívat jako pomůcku v souvislosti s dalšími výukovými metodami. Mapa je určena pro dlouhodobé, kontinuální využití, zároveň ovšem není určena k použití ve vakuu. Nejlepší způsob je používat ji v kombinaci s dalšími výukovými metodami.

Závěrem této podkapitoly lze stručně nastínit základní myšlenky umístění jednotlivých oblastí, podoblastí a principů do Mapy. Toto umístění je přizpůsobeno požadavkům pedagogiky, školní psychologie a zároveň požadavkům souvisejících s problematickými oblastmi orientace práva popsanými v podkapitole 1.4. Mapa je tak přizpůsobena požadavku, aby nejdůležitější téma bylo v jejím středu, a zároveň aby vyjadřovala vazby mezi pojmy. Mnohé z principů jsou umístěny tak, aby znázornění těchto vazeb bylo co nejjednodušší, související principy jsou si tudíž blíže než ty nesouvisející.

Ve středu Mapy se tedy nalézá oblast nejvýznamnější – ústavní právo. Tato rozsáhlá oblast zakrývá i velkou část horní poloviny Mapy, což lze rovněž použít jako odkaz na právní sílu norem ústavního práva. Oblast ústavního práva je rozdělena do čtyř podoblastí: demokratický stát, ústavní stát, právní stát a principy soudnictví.²⁴³ Právě poslední uvedená podoblast je např. umístěna tak, aby se nacházela v blízkosti s oblastmi týkajícími se procesních odvětví, s nimiž úzce souvisí.

---

²⁴³ Toto rozlišení lze uvést jako příklad deformace ve vztahu k pojetí Jana Wintra. Jan Wintř mezi principy konstitucionalismu řadí principy demokratického státu, liberálního státu, sociálního státu, ústavního státu a právního státu, přičemž např. do poslední skupiny řadí principy tvořící obsah podoblasti „principy soudnictví“ dle Mapy. Principy státnosti uváděné Janem Wintřem v rámci ústavního práva pak Mapa vůbec nepoužívá. Viz. WINTR, Jan. *Říše principů*, s. 182-215.

Po stranách oblasti ústavního práva se nachází oblasti „soukromé právo“ a „veřejné právo“ – jedná se o oblasti vyjadřující zejména základní rozdíly mezi soukromým a veřejným právem. Jejich umístění ve vrchní polovině Mapy vychází z vysoké obecnosti aplikovaných principů. Jejich umístění také určuje, na které straně Mapy jsou umístěna soukromoprávní a veřejnoprávní odvětví. Rozlišení soukromého a veřejného práva je rovněž vyjádřeno přerušovanou čarou nacházející se mezi oblastmi ústavního práva a občanského práva hmotného.

Pod oblastí „soukromé právo“ se nachází oblast věnována občanskému právu hmotnému, jenž je rozděleno do pěti podoblastí odpovídajících systematice občanského zákoníku.²⁴⁴ Na méně výrazném místě téměř u dolního kraje Mapy je pak umístěna oblast pracovního práva, jemuž je i při výuce obvykle věnováno méně pozornosti než občanského právu hmotnému.

Na pravé straně Mapy je umístěna oblast trestního práva hmotného a pod ním, čítající pouze jeden právní princip, neboť tomuto tématu je na gymnáziích věnováno velmi málo pozornosti, je umístěna oblast správního práva hmotného.

Ve středu dolní části Mapy se nachází významná struktura oblastí procesních odvětví. Více nalevo je umístěna oblast občanského práva procesního, spojená s hmotněprávním principem ochrany subjektivních práv. Oblasti trestního práva procesního a správního práva procesního jsou následně umístěny více vpravo a spojeny s hmotněprávním principem ochrany veřejného zájmu.

Tato část Mapy je významná pro řešení otázky problematických oblastí orientace v právu spočívající ve snaze o jednoduché a srozumitelné rozlišení nejvýznamnějších druhů odpovědnosti, tj. odpovědnosti trestní, správní a občanskoprávní, a nejvýznamnějších druhů řízení, tj. řízení trestního, správního a občanského soudního. Tyto problematické oblasti jsou podrobněji rozvedeny v podkapitole 1.4, lze tedy pouze stručně popsat řešení, k němuž se přiklání koncepce Mapy. Toto řešení se projevuje ve čtyřech různých rovinách. V první řadě jsou v rámci příslušných oblastí uvedeny tři pojmy popisující jednotlivé druhy odpovědnosti – „trestní odpovědnost“, „občanskoprávní odpovědnost“ a „odpovědnost za přestupek“. Pojem občanskoprávní odpovědnosti je v úplné verzi Mapy spojen vazbou s principem ochrany subjektivních práv, zatímco pojmy trestní odpovědnosti a odpovědnosti za přestupek jsou

---

²⁴⁴ První podoblast odpovídá části první: obecná část; druhá podoblast odpovídá části druhé: rodinné právo; třetí podoblast odpovídá části třetí, hlavě II: věcná práva; čtvrtá podoblast odpovídá části třetí, hlavě II: dědické právo; pátá podoblast odpovídá části čtvrté: relativní majetková práva (označeno jako „závazkové právo“). Viz. zákon č. 89/2019 Sb., občanský zákoník.

provázány s principem ochrany veřejného zájmu. Tímto způsobem je vyjádřena snaha o odlišení těchto druhů odpovědnosti podle zájmu, s jehož ochranou jednotlivé druhy odpovědnosti souvisí. Jinými slovy, hlavní sdělení Mapy v tomto směru je, že v případě porušení subjektivních práv, tedy především soukromého zájmu, se ochrany domáhá ten, jehož práva byla porušena. V případě narušení vybraných zájmů chráněných trestním či správním právem postupuje za účelem ochrany těchto zájmů stát, resp. příslušný orgán veřejné moci, z úřední povinnosti.

Na tuto první rovinu přímo navazuje druhá rovina, vyjadřující vazby mezi principem ochrany subjektivních práv a principem dispozičním v civilním nalézacím řízení sporném²⁴⁵ na jedné straně a principem ochrany veřejného zájmu a principy oficiality v trestním a správním řízení na straně druhé. Tato rovina tak navazuje na předešlou myšlenku z hlediska toho, z čí iniciativy je které řízení zahájeno. Třetí rovina je zachycena grafickým zobrazením tradičních dvojic principu dispozičního s principem oficiality a principu projednacího s principem vyšetřovacím, které jsou záměrně umístěny na stejnou úroveň, navíc rozděleny čarou, která tak vytváří jakousi neúplnou tabulku doplněnou o volný, neuzavřený sloupec na levé straně, obsahující slova „zahájení“ a „dokazování“ – tímto způsobem je zamýšleno vyjádřit hlavní rozdíl mezi jednotlivými řízeními, a to z hlediska toho, jakým způsobem je řízení zahájeno – opět, z čí iniciativy – a z hlediska toho, kdo nese odpovědnost za zjištění předmětného skutkového stavu. Dle autora této práce je to jednoduchý způsob, jak studenty alespoň okrajově seznámit s problematikou břemene tvrzení a břemene důkazního v nalézacím řízení sporném. Toto rozlišení jednotlivých druhů řízení je podpořeno grafickým umístěním – oblast správního práva procesního je totiž záměrně umístěna tak, aby se nacházela mimo podoblast principů soudnictví.

Rozlišení mezi druhy odpovědnosti je dále ještě umocněno prostřednictvím čtvrté roviny, kterou představují vazby mezi principem podpůrnosti trestní represe a pojmy občanskoprávní odpovědnosti a odpovědnosti za přestupky – ty vyjadřují možnost uplatnění méně závažných právních prostředků.²⁴⁶

Řešení problematických oblastí orientace v právu směřuje k tomu, aby se student zorientoval v určité situaci do takové míry, že rozezná, jaký druh odpovědnosti je pro danou situaci relevantní a dle toho směřoval následující kroky, včetně uvědomění, zda je to on, kde se musí

---

²⁴⁵ Nalézací řízení sporné bylo autorem této práce zvoleno jako zástupce občanského soudního řízení, neboť má dle jeho názoru jistou „vzorovou povahu“ – představuje (oproti řízení nespornému) to, co si běžný laik pod občanským soudním řízením obvykle představí.

²⁴⁶ JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 33.

aktivně domáhat ochrany či stačí pouze upozornit příslušné orgány veřejné moci, aby nadále jednaly samy. Záměrem je, aby student ve svém budoucím životě nedoplatil na případnou pasivitu a aktivně se staral o svá práva (v souladu s rovněž užívaným principem práva patří bdělým). Dle názoru autora této práce tento aspekt orientace v právu významně ovlivňuje to, do jaké míry se jedinec může stát aktivním členem společnosti, což je ostatně cílem rozvíjení právní gramotnosti.²⁴⁷

Závěrem lze k části Mapy obsahující procesní odvětví doplnit, že je ohraničena tečkovanou čarou, která vyjadřuje rozdělení hmotněprávních a procesních odvětví.

Výše uvedené zásady, na nichž stojí grafické provedení Mapy a navrhovaný způsob její použití při výuce, jsou detailněji popsány v Příručce pro učitele, jež je Přílohou č. 4 této práce. Tato příručka rovněž obsahuje podrobný rozbor obsahu Mapy, konkrétně u každého právního principu použitého v Mapě je uvedena stručná charakteristika tohoto principu, některé jeho projevy (primárně právní instituty) zvolené s ohledem na obsah RVP G a učebnic a vybrané vztahy. Počet vztahů je ovšem záměrně omezen, aby jejich zakreslením nedošlo k tomu, že se Mapa stane zcela nepřehlednou a ztratí svoji hlavní podstatu.

3.5 Závěr

Tato kapitola popsala pojetí využití právních principů při výuce práva na gymnáziích prostřednictvím Mapy právních principů jakožto výukové metody naplňující cíl této práce, tj. umožňující studentům osvojit si dovednost orientace v právu a tím usnadnit jim nabývání dalších znalostí v oblasti práva. Inspirací pro toto pojetí se stalo analyticko-popisné pojetí Jana Wintra popsané v knize *Říše principů*, výukové pojetí dle této práce však nezbytně muselo dostát požadavkům souvisejícím s cílem tohoto pojetí, jímž je výuka práva na gymnáziích.

Jedná se tak o požadavky školní psychologie související s poznatky konstruktivismu, dle nichž je preferované učení nových pojmů v provázanosti s již nabytými znalostmi, je tak kladen důraz na vztahy a souvislosti mezi jednotlivými pojmy, což se v Mapě projevuje zobrazením vazeb mezi principy. V rámci poznatků školní psychologie lze rovněž odkázat na podobnost mezi Mapou právních principů a pojmovými mapami, jež jsou považovány za velmi efektivní metodu učení. Jako další požadavky lze uvést ty z oboru pedagogiky, promítající se ve znacích Mapy jako učební pomůcky, v její grafické stránce či barevnosti vazeb, stejně jako ve způsobu

---

²⁴⁷ ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy : An Introduction to Legal Studies*, s. 22.

použití Mapy při výuce, který předpokládá aktivní zapojení studentů. Třetí skupinu požadavků tvoří obsahové požadavky související s výukou na gymnáziu, vyplývající z obsahu příslušného rámcového vzdělávacího programu a učebnic určených pro výuku práva na gymnáziích.

Na základě těchto požadavků tak byly popsány základní charakteristiky výukového pojetí dle této práce a vymezeny základní zásady, na nichž stojí grafická podoba Mapy právních principů a způsob jejího využití. Tyto zásady jsou v sobě v první řadě promítají výše uvedené tři skupiny požadavků, v druhé řadě směřují k naplnění cíle této práce, včetně zvláštní zaměření na problematiku orientace v právu.

Podrobný obsah Mapy a navrhovaný způsob jejího využití je popsán v Příručce pro učitele.

Závěr

Cizí stát, v němž každý mluví zcela nesrozumitelným jazykem. I tak lze popsat právní řád z pohledu laika. A přitom se znalost práva a porozumění právním pojmům předpokládá, neboť platí, že neznalost práva neomlouvá. Jak tedy pomoci člověku, jenž stojí osamocen uprostřed cizího města, s odlišnou architekturou, než na kterou je zvyklý, s označeními, kterým nerozumí? Dát mu mapu a vysvětlit mu, jak se s její pomocí zorientovat.

Tato metafora se jako červená nit táhla celým textem této práce. Zvolenou problematikou se stal nedostatek orientace v právním řádu a jejím řešením vytvoření mapy. Konkrétně se tato práce zaměřila na otázku, jak umožnit studentům gymnázií osvojit si dovednost orientace v právu, jakožto složku právní gramotnosti. Právní gramotnost lze stručně popsat jako schopnost porozumět slovům užívaným v právním kontextu společně s vyvozením odpovídajících závěrů a na základě těchto závěrů následně přiměřeným způsobem jednat. Jedná se o soubor znalostí, dovedností a postojů; mezi postoje lze zařadit např. důvěru v právo. Mezi dovednosti lze dle názoru autora této práce zařadit i tzv. dovednost orientace v právu, kterou autor této práce vymezil jako dovednost umožňující zařadit jednotlivé právní pojmy do vnitřní myšlenkové struktury jedince, v rámci které je jedinec, nacházející se v situaci vyžadující právně relevantní řešení, schopen rozeznat právní relevanci této situace, přiřadit ji k příslušným právním pojmům a následně prostřednictvím vazeb mezi jednotlivými pojmy nalézt postup směřující k řešení dané problematické situace. V rámci struktury vybraných znalostí a dovedností vedoucích k řešení problému lze orientaci v právu považovat za jednu ze základních – je však třeba poznamenat, že nikoliv jedinou. Samotná orientace v právu k řešení problematické situace nestačí, jsou nutné i dovednost hledání informací, komunikační dovednosti apod.

S cílem umožnit osvojení dovednosti orientace v právu se tato práce zaměřuje na skupinu studentů gymnázií. Tento krok vychází z vlastní zkušenosti autora této práce, která představovala inspiraci pro ideu této práce. Jedná se ovšem především o praktický krok: v první řadě je formální vzdělávání oblastí, v jejímž rámci lze na ovlivňování právní gramotnosti působit nejefektivněji – byť se to týká pouze vybrané skupiny obyvatel. Zúžení na skupinu studentů gymnázií souvisí s tím, že obsah výuky práva na gymnáziích lze v zásadě do určité míry považovat za více homogenní v porovnání s výukou práva na jiných druzích středních škol, z nichž některé jsou na právo zaměřeny, zatímco na jiných školách se výuka práva týká pouze nezbytných základů.

Je třeba zmínit, že v okamžiku, kdy je člověku ztracenému v cizím městě umožněno se ve městě orientovat a porozumět mu, pravděpodobně dojde k nárůstu pocitu důvěry a bezpečí během času stráveného v daném městě. Obdobně lze dojít k závěru, že zvyšováním úrovně právní gramotnosti obecně může narůstat pocit důvěry v právo. Jedním z negativních charakteristik právního řádu je však jeho nepřehlednost – což je problém, který lze právě překlenout prostřednictvím rozvíjením dovednosti orientace v právu. Její rozvíjení tak dle názoru autora této práce může mít velký vliv na důvěru v právo.

Cílem této práce tak bylo nalézt výukovou metodu, s jejíž pomocí by pedagogové vyučující právo na gymnáziích mohli umožnit studentům osvojit si dovednost orientace v právu, a to s důkladnějším zaměřením na trojici problematických oblastí komplikujících osvojování si uvedené dovednosti, zejména v souvislosti s rozlišením soukromého a veřejného práva, jednotlivých druhů odpovědnosti a základních druhů soudního a správního řízení. Rozvíjení dovednosti orientace v právu by v takovém případě rovněž vedla k usnadnění nabývání dalších znalostí v oblasti práva, za účelem získání více času při výuce věnovaného zbývajícím právním dovednostem a postojům k právu. Orientace v právu samotná totiž nestačí k řešení právně relevantních problematických situací, je třeba nadále rozvíjet další složky právní gramotnosti.

Řešení se v obecné rovině nabídlo v podobě právních principů a jejich využití při výuce. Právní principy lze popsat jako pravidla, která lze vyjádřit kondicionální normativní větou, a která jsou základem právního institutu, zákona, celého právního odvětví či právního řádu jako celku. Díky jejich vyjádřitelnosti kondicionální normativní větou a povaze základu právních institutů, odvětví a právního řádu využil Jan Wintr právní principy k vytvoření tzv. vnitřního systému práva, a to s cílem redukce právního řádu na menší počet právních principů, které by stále dostatečným způsobem vystihly jeho obsah. Jan Wintr tak činil s cílem právní řád zejména analyzovat a popsat – tento přístup však posloužil jako východisko a inspirace pro tzv. výukové pojetí formulované v této práci.

Výuka právních principů není zcela novou myšlenkou. Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy se běžně vyučují právní principy určitého odvětví jako jedno z prvních témat příslušného předmětu. Lze tak využít jejich poznávací funkce směřující k pochopení podstaty, funkcí a cílů jednotlivých právních institutů, odvětví či právního řádu jako celku. Význam pro výuku má rovněž funkce legislativní, z níž vyplývá požadavek vůči zákonodárci, aby při zákonodárné činnosti respektoval právní principy a jejich obsah. Tím je zajištěna převážná neměnnost projevu jednotlivých právních principů v právním řádu, což lze využít jako prvek

zjednodušení přípravy pedagoga na výuku práva – právní principy tvoří jádro vyučované látky, které je v menší míře dotčeno novelizacemi.

Tato práce tak formulovala zcela nové, tzv. výukové pojetí využití právních principů. Toto pojetí spočívá v jejich aplikaci při výuce práva na gymnáziu, a to prostřednictvím učební pomůcky nazvané prozaicky Mapa právních principů. Jedná se o grafické vyjádření systému práva, které zároveň obsahuje výčet vybraných právních principů, čímž je zároveň vedle systému práva zachycen i obsah právního řádu. Toto pojetí je významně přizpůsobeno svému cíli – využití při výuce práva na gymnáziích. Grafická podoba Mapy právních principů, stejně jako způsob její aplikace je silně ovlivněn poznatky ze školní psychologie, konkrétně vycházející ze směru zvaného konstruktivismus, dále poznatky z oboru pedagogiky, a je rovněž přizpůsoben obsahu Rámcového programu pro gymnázia a vybraných učebnic určených pro výuku práva na gymnáziích.

Právní principy tak hrají roli v první řadě v rozvíjení dovednosti orientace v právu a v druhé řadě v budování struktury pro nabytí dalších znalostí práva. Za tím účelem byl vůči pojetí Jana Wintra silně zredukován jejich počet a u mnohých byla zjednodušena jejich původní formulace či zobecněn jejich obsah.

Mapa právních principů je určena k využití v celém průběhu výuky práva na gymnáziu. Sama může sloužit jako kostra struktury výuky, studenti by s ní měli pracovat a postupně ji v zásadě převzít jako vlastní. Toho je docíleno zejména požadavkem na postupné doplňování vazeb mezi vybranými principy, čímž se Mapa právních principů blíží metodě pojmového mapování. Tento postup je tak směřován k co nejefektivnějšímu využití jejího obsahu.

Největší význam Mapy právních principů spočívá v první řadě ve zjednodušení právního řádu a grafickém vyjádření zaměřeném na řešení týkající se problematických oblastí orientace v právu. Dále Mapa právních principů umožňuje snadnější zapamatování nových poznatků, neboť umožňuje tyto poznatky probírat v kontextu uvedených principů, a ať principů příslušného odvětví nebo i odvětví jiného. Nové pojmy tak jsou zachyceny ve struktuře již existujících znalostí, čímž se zjednoduší jejich uložení do paměti.

Dle názoru autora této práce je tak Mapa právních principů vhodnou metodou k dosažení cíle této práce, tj. k rozvíjení dovednosti orientace v právu, vedoucí následně k usnadnění nabývání dalších znalostí.

Seznam použitých zdrojů:

Monografie

BARTÁK, Matěj, Jitka VEBROVÁ a Soňa RYCHLÁ. *Nový slovník cizích slov pro 21. století*. Praha: Plot, 2008. 367 s. ISBN 978-80-86523-89-7.

BUZAN, Tony. *Mentální mapování*. Praha: Portál, 2007. 165 s. ISBN 978-80-7367-200-3.

BYDLINSKI, Franz. *System und Prinzipien des Privatrechts*. Wien: Springer, 1996. 777 s. ISBN 3-211-82752-8.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

DOBEŠOVÁ, Lenka et. al. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl – učebnice. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, 2014. 95 s. ISBN 978-80-7358-233-3.

DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. 2., přepracované vydání. Brno: Didaktis, 2015. 288 s. *Odmaturuj!*. ISBN 978-80-7358-243-2.

DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, et al. *Občanské právo hmotné*. Díl první. Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 435 s. ISBN 978-80-7552-187-3.

DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001. 455 s. *Oikúmené*. ISBN 80-7298-022-X.

FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. 172 s. *Pedagogická praxe*. ISBN 978-80-262-0043-7.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka učitele*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2014. 383 s. ISBN 978-80-262-0741-2.

FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH, 1998. 229 s. *Oikúmené*. ISBN 80-86005-65-8.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 335 s. *Právnícké učebnice*. ISBN 978-80-7380-652-1.

GERLOCH, Aleš, Jan KYSELA, Zdeněk KÜHN, et. al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2008. 422 s. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-362-1.

GRECMANOVÁ, Helena, Eva URBANOVSKÁ a Petr NOVOTNÝ. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc: HANEX, 2000. 159 s. Edukace. ISBN 80-85783-28-2.

HENDRYCH, Dušan, et. al. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-624-1.

HURDÍK, Jan, et. al. *Občanské právo hmotné: Obecná část: Absolutní majetková práva*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-718-4.

HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. Právnícké učebnice. 575 s. ISBN 978-80-7380-540-1.

JELÍNEK, Jiří, et.al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018. Student. ISBN 978-80-7502-278-3.

JELÍNEK, Jiří, et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. 976 s. Student. ISBN 978-80-7502-236-3.

JIRSA, Jaromír, Vladimír BERAN, Marek DOLEŽAL, et al. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. Kniha II. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 609 s. ISBN 978-80-7552-080-7.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2010. 829 s. ISBN 978-80-7235-446-7.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: Beck, 1995. Právnícké učebnice. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002. 419 s. ISBN 80-246-0483-3.

PAVLÍČEK, Václav, et. al. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 2, Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-170-7.

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013. 562 s. ISBN 978-80-262-0367-4.

RYSKA, Radovan a Monika PUŠKINOVÁ. *Právo pro střední školy*. 5., aktualizované vydání. Praha: Eduko, 2018. 95 s. ISBN 978-80-88057-52-9.

SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 246 s. ISBN 80-244-0249-1.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 731 s. ISBN 978-80-7478-369-2.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 1700 s. ISBN 978-80-7478-369-2.

URBAN, Michal. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Praha: Leges, 2013. 280 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-013-0.

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. 5, M-O. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot [Diderot]. 507 s. ISBN 80-902555-7-4.

VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ et. al. *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. 194 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia č. 512. Dostupné také online z: https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/Urbanova_Pravni_vedomi.pdf. ISBN 978-80-210-7783-6.

WAGNEROVÁ Eliška, et. al. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, et. al. *Civilní právo procesní*. Díl první, Řízení nalézací: soudy, notářství, advokacie, exekutorské úřady, sporné řízení soudní, nesporná (zvláštní) řízení, rozhodčí řízení, mediace. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. 646 s. Student. ISBN 978-80-7502-298-1.

WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. 286 s. ISBN 978-80-7380-730-6.

WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. 278 s. ISBN 80-246-1246-1.

Články v odborných časopisech a sbornících, kvalifikační práce

BOGUSZAK, Jiří. Pojetí, druhy a význam právních principů. *Právní obzor*. 2003, 86(3), s. 241-246. ISSN 0032-6984.

BOGUSZAK Jiří. Právní principy, hodnoty, finalita. In KUČERA, Stanislav a Jiří BOGUSZAK. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 23-36. ISBN 80-901064-5-5.

DOSTÁLOVÁ Jana, Jaromír HAVRÁNEK. Právní principy, zásady a pravidla. In KUČERA, Stanislav a Jiří BOGUSZAK. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 105-108. ISBN 80-901064-5-5.

URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* [online]. 2015. 61(3) [cit. 2019-07-23]. s. 171-215. Dostupné také online z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=lgs&AN=111504451&lang=cs&site=eds-live&scope=site>. ISSN 0323-0619.

WINTR, Jan. *Charakteristické principy práva a právních odvětví*. Praha, 2002. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. 80 s.

Internetové zdroje

BALADA, Jan et. al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s.. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/159_1_1/.

MARZOOGHI, Rahmatallah et. al. Comparative Study of Legal Literacy Level of the Elementary and Secondary School Teachers. *Journal of Politics and Law* [online]. 2016, 9(9), s. 119-125. [cit. 2019-07-23]. ISSN 19139047. Dostupné z: <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jpola9&div=203>.

Důvěra ústavním institucím v prosinci 2018. *Webová stránka Centra pro výzkum veřejného mínění* [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, 2018 [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4789/f9/pi181221.pdf.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/35405_1_1/.

Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – únor 2019. *Webová stránka Centra pro výzkum veřejného mínění* [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, 2019 [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4877/f9/pd190313.pdf.

PARLE, Lewis John. *Meeasuring young people's legal capability* [online]. Plenet, 2009. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <https://www.lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>.

Prevention, Triage and Referral Working Group. *Responding Early, Responding Well: Access to Justice through the Early Resolution Services Sector* [online]. 2013. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <http://www.cfcj-fcjc.org/sites/default/files/docs/2013/Report%20of%20the%20Prevention%2C%20Triage%20and%20Referral%20WG%20.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 53-41-J/01 Zubní instrumentárka [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%205341J01%20Zubni%20instrumentarka.pdf.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 63-51-J/01 Obchodní škola [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%206351J01%20Obchodni%20skola.pdf.

Statistická ročenka České republiky 2018 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018. [cit. 2019-07-23]. ISBN 978-80-250-2868-1 Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61431878/32019818.pdf/f7a76822-fe74-4caa-8031-6cf5963e125f?version=1.4>.

Strategie celoživotního učení ČR [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007, s. 9. [cit. 2019-07-23] Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/nuv/strategieke/Strategie_2007_CZ_web.pdf.

Vývojová ročenka školství 2007/2008-2017/18 [online]. Kapitola B5, oddíl 2. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/48079/download/>.

ZARISKI, Archie. M.. *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies* [online]. Edmonton, AB: AU Press. 2014. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&profile=eds>. ISBN 978-1-927356-45-6.

Právní předpisy a rozhodnutí soudů

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06 [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz>.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích).

Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Zákon č. 89/2012., občanský zákoník.

Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 222/2016 Sb., o Sbírce zákonů a mezinárodních smluv a o tvorbě právních předpisů vyhlášených ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv (zákon o Sbírce zákonů a mezinárodních smluv).

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon).

Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob.

Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

Nařízení vlády č. 273/2018 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Schéma řešení právního problému z: PARLE, Lewis John. *Measuring young people's legal capability* [online]. Plenet, 2009, s. 37.)
- Příloha č. 2: Vyhotovení Mapy právních principů pro studenty – bez vyobrazených vztahů mezi principy
- Příloha č. 3: Vyhotovení Mapy právních principů pro učitele – s vyobrazenými vztahy mezi principy
- Příloha č. 4: Příručka pro učitele

Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce

Název práce v českém jazyce

Právní gramotnost studentů SŠ/VŠ

Abstrakt v českém jazyce

Tato diplomová práce se zabývá problematikou rozvíjení právní gramotnosti u studentů středních škol, konkrétně u studentů gymnázií. Pracuje s předpokladem, že fenomén práva představuje pro běžného studenta gymnázia nepřehledný a málo srozumitelný systém, připomínající cizí město, v němž se lze snadno ztratit. V této souvislosti se práce zaměřuje zejména na problematiku dovednosti orientace v právu jakožto součásti spektra znalostí, dovedností a postojů tvořících právní gramotnost každého studenta gymnázia, s cílem nalézt metodu aplikovatelnou při výuce práva na gymnáziích, jež by umožnila rozvíjení této dovednosti za účelem překlenutí nepřehlednosti a nestability práva jakožto překážek k porozumění právu právním laikem. Vedle toho tato práce nahlíží na dovednost orientace v právu jako na prostředek k usnadnění nabývání dalších znalostí tvořících právní gramotnost.

Řešení této práce hledá v oblasti právních principů, neboť jejich prostřednictvím lze vystavět systém práva, jenž může fungovat nejen za účelem rozlišení jednotlivých právních odvětví, nýbrž může vyjadřovat i samotný obsah celého právního řádu. Je tak apelováno především na poznávací funkci právních principů směřující k pochopení podstaty a obsahu jednotlivých právních norem a institutů, jež lze za projevy určitých principů považovat. Právní principy mohou díky své povaze sloužit jako prostředky charakteristiky právních institutů, odvětví i celého právního řádu, stejně jako prostředky vyjádření jejich obsahu na obecnější, snadno poznatelné a pochopitelné úrovni. Lze tak dojít k závěru, že prostřednictvím právních principů lze sestrojít podobu systému práva, jenž se jeví přehledný, srozumitelný a zároveň vyjadřuje obsah právního řádu.

Takto popsaný systém tvoří jádro tzv. výukového pojetí formulovaného v této práci, jež nachází svůj projev v učební pomůcce nazvané prozaicky Mapa právních principů – neboť právě prostřednictvím této Mapy je možné pomoci studentům gymnázia zorientovat se na nezbytné úrovni v právním řádu. Tato Mapa právních principů by měla, za účelem využití jejího

potenciálu, tvořit pevnou součást výuky práva na gymnáziích, a představuje tak navrhované řešení problému nedostatku orientace v právu u studentů gymnázia.

3 klíčová slova v českém jazyce

právní gramotnost principy

Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce
a 3 klíčová slova v anglickém jazyce

Název diplomové práce v anglickém jazyce

The legal literacy of the high school students/ students of university

Abstrakt v anglickém jazyce

This thesis focuses on the topic of development of legal literacy of secondary school students, specifically students of so-called “gymnasiums” (academically oriented secondary schools in the Czech Republic) in particular. The thesis is based on the presumption that the students perceive law as a system which is incomprehensible, reminiscent of a foreign city that is simple to get lost in. In this context, the thesis addresses the issue of a skill of orientation in law as an element of the spectrum of knowledge, skills and attitudes forming the legal literacy of every student. It aims to find a method suitable for teaching law at gymnasiums that would be able to develop this skill of orientation in law for the purpose of overcoming the difficulties in understanding, caused for the most part by the ever changing legal landscape and specificity of the language of law. Moreover, this thesis regards the skill of orientation in law as the means to facilitate the acquisition of further knowledge of law, an element of the legal literacy.

The solution of the lack of the skill of orientation in law among secondary school students, may be found, in the opinion of the author of this thesis, in the field of principles of law. These principles may be used as an instrument creating the system of law that may be regarded not only traditionally, as displaying in form of the different branches of law, but also through the lenses of the content of law. The focus of attention of this thesis, therefore, is on the principles of law as means through which the contents of a particular law are easily recognized and vice versa from which sets of laws may be derived. This thesis argues that principles of law function well as tools to describe and explain the characteristics of any law, branch of law or the system of law as a whole. Furthermore, using the principles of law, contents of law may be expressed in a clearer, simpler and more comprehensible manner. The goal is to create a method which makes the system of law intelligible for non-lawyers, while refraining from overly compromising the content of law.

Such system represents the core of a teaching concept based on principles of law described in this thesis. This teaching concept, takes form of the so-called “Map of principles of law“,

created by the author of this thesis, which should help the students find a way through the foreign city that represents the law. In other words, the purpose of the Map is to help students to acquire the skill of orientation in law, critical for proper use of law. In order to achieve this goal, the Map shall become an integral part of the process of teaching law at gymnasiums.

3 klíčová slova v anglickém jazyce

legal literacy principles